

Grad zarobljen politikom: Kako građani Vukovara vide svoj grad danas?

Čorkalo Biruški, Dinka; Blanuša, Nebojša; Kapović, Iva

Authored book / Autorska knjiga

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Publication year / Godina izdavanja: **2021**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:024642>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-09**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

DEMOKRACIJA I LJUDSKA PRAVA

GRAD ZAROBLJEN POLITIKOM

Kako građani Vukovara vide svoj grad danas?

Dinka Čorkalo Biruški, Nebojša Blanuša, Iva Kapović
Ožujak 2021.

Velika većina građana Vukovara želi promjenu dosadašnjih praksi i politika, lokalnu vlast otvorenu prema svim građanima te snažniju građansku participaciju u političkim procesima.

Građani Vukovara spremni su za nove i drukčije obrazovne politike te iskazuju svoju podršku različitim modelima školovanja.

Javne politike se moraju usmjeriti na mlade i osiguravanje uvjeta u zajednici za njihov ostanak i životnu perspektivu.

DEMOKRACIJA I LJUDSKA PRAVA

GRAD ZAROBLJEN POLITIKOM

Kako građani Vukovara vide svoj grad danas?^{1,2}

---

1 Provedbu istraživanja iz ovoga izvještaja financirala je Zaklada Friedrich Ebert, regionalni ured u Zagrebu.

2 Recenzenti: izv. prof. dr. sc. Margareta Jelić i dr. sc. Nikola Baketa, lektorica: dr. sc. Katica Čorkalo Jemrić, znanstvena savjetnica u mirovini

UVOD I KONTEKST ISTRAŽIVANJA

Grad Vukovar u nacionalnom pamćenju ima snažno i emocionalno zasićeno simboličko značenje. Njegova važnost u izgradnji narativa o Domovinskom ratu i poslijeratnoj obnovi je neosporna i pokazuje se na različite načine. Vukovar se naziva gradom herojem, simbolom hrvatskog otpora, svetim mjestom, ultimativnim simbolom hrvatskog stradanja, ali i konačne pobjede, te je upravo na tom diskursu u svijesti hrvatskih građana izgrađena ukupna slika Vukovara (usp. Skoko i Bagić, 2007; Žanić, 2008). U tom smislu, ratno iskustvo Vukovara predstavlja ne samo niz osobnih i obiteljskih traumatskih iskustava, nego i kolektivnu traumu Vukovaraca. Ono je također i središnja kulturalna trauma Domovinskoga rata, koja uobičajeno nastaje kada pripadnici šireg kolektiva, bez obzira jesu li bili izravno pogođeni ili ne, doživljavaju izloženost zastrašujućem događaju ili procesu koji ostavlja neizbrisive tragove na njihovoj grupnoj svijesti, pamćenju i samopoimanju (Alexander, 2004).

Hrvatske politike i danas snažno podržavaju sliku Vukovara kao žrtve i grada heroja, a takva je slika praćena i dominantnim medijskim diskursom, te se stječe dojam da mediji nisu zainteresirani za vukovarske mirnodopske teme, a u iskazima građana Vukovara često se može čuti da ih se mediji i političari sjete samo na Dan sjećanja, što je ponovo datum povezan s ratnom prošlošću i kolektivnom traumom. I premda je Vukovar prije rata bio privredno i društveno odlično razvijen, s jakim gospodarskim gigantima poput tvornica Borovo, Vuteks i Vupik, koje su zapošljavale desetine tisuća ljudi, grad se nakon rata nikada nije oporavio niti gospodarski niti socijalno (Čorkalo Biruški i Ajduković, 2009; Matić, 2016).

Suvremena zbilja Vukovara, osim opterećenosti ratom, obilježena je i ekonomskim teškoćama građana, visokom stopom nezaposlenosti, sporim gospodarskim razvojem, intenzivnim iseljavanjem mladih i nacionalnom podijeljenosti (npr. Ciglencečki, 2020), a županija kojoj grad pripada jedna je od tri najslabije razvijene u Hrvatskoj (Žanić i sur., 2019).

Stoga smo u ovom istraživanju željeli istražiti kako građani Vukovara danas vide svoj grad i život u njemu. Kako vide njegove prednosti i nedostatke? Kako vide lokalnu politiku i političare, kao i onu nacionalnu i njihov odnos prema gradu? Vide li građani svoj grad nacionalno podijeljenim i koliko su spremni to promijeniti? Kako građani vide ulogu civilnoga društva? Koliko vjeruju institucijama i koje prednosti za sebe vide od ulaska Hrvatske u EU? Konačno, zanimalo nas je i kako vide budućnost svojega grada.

SUDIONICI I POSTUPAK PROVEDBE ISTRAŽIVANJA

Kako bi se što temeljitije ispitala iskustva i stavovi građana o njihovom životu u Vukovaru danas, korištene su dvije metode istraživanja: kvalitativna (fokusne grupe) i kvantitativna (telefonska anketa).

U kvalitativnom dijelu istraživanja koje je provedeno krajem studenoga 2020. godine putem platforme Zoom sudjelovala su 23 sugovornika/ce, raspoređenih u četiri fokusne grupe s obzirom na nacionalnost (Hrvati i Srbi), te dob (jedna grupa od 18 do 35 godina i druga od 36 do 60 godina). Unutar svake od grupa uravnoteživani su spol i obrazovanje sugovornika, tako da je bilo polovica žena, a polovica muškaraca, te polovica slabije, a polovica bolje obrazovanih. Ovakva struktura fokusnih grupa omogućila je širok raspon iskustava sugovornika o temama o kojima se razgovaralo. Sugovornike je prema uputama istraživača regrutirala lokalna nevladina organizacija. Teme razgovora su se općenito odnosile na to kako je danas živjeti u Vukovaru, kako građani vide lokalnu vlast, političku i civilnu participaciju građana, te kako vide odnos Vukovara i nacionalne razine vlasti. Fokusne grupe su trajale oko 90 minuta, a proveli su ih iskusni psiholozi. Sadržaj razgovora je transkribiran, te su ti transkripti poslužili kao temelj za formuliranje pitanja u anketnom upitniku. Osim toga, u tekstu su obojano izdvojeni i citati naših sugovornika, koji dobro ilustriraju neke od suštinskih kvantitativnih nalaza.

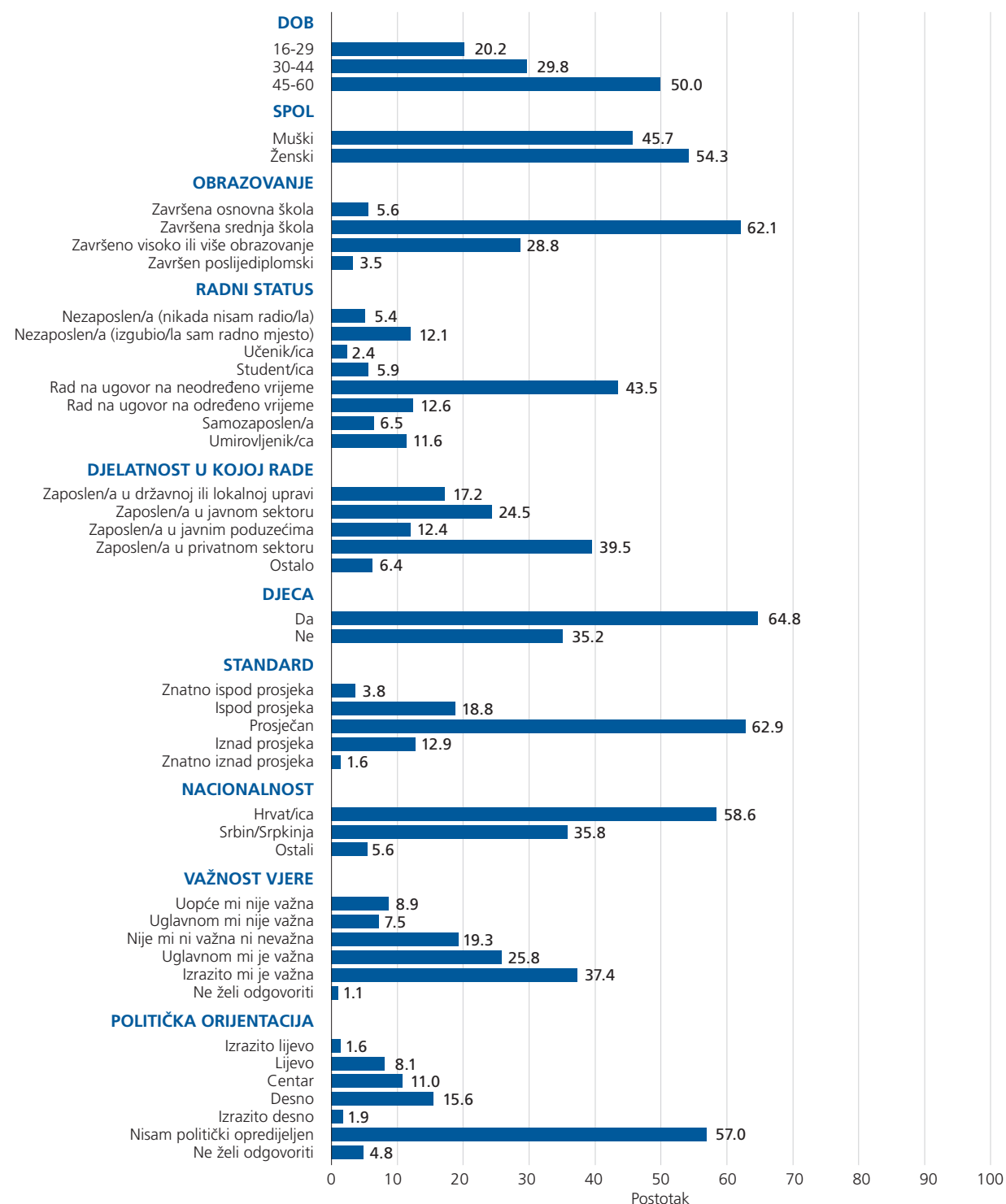
U kvantitativnom dijelu istraživanja provedena je telefonska anketa na slučajnom uzorku građana Vukovara, a provela ju je renomirana agencija za ispitivanje javnoga mnijenja. Telefonskim anketiranjem prikupljeno je gotovo 80 % uzorka, dok su preostali sudionici prikupljeni metodom računalo podržanog anketiranja. Metode prikupljanja podataka su kombinirane, jer se pokazalo da je telefonskim anketiranjem gotovo nemoguće prikupiti ciljani broj sudionika. Iz kasnijeg razgovora s anketarima saznajemo da je odbijanje sudjelovanja u istraživanju bilo daleko češće nego što je u uobičajenim anketama za ispitivanje javnoga mnijenja, te se navodi da je za jednog uspješno anketirana sudionika bilo potrebno imati čak 20 rezervnih brojeva. Dio je potencijalnih sudionika odbijao sudjelovanje zbog nedostatka vremena (primjena ankete je trajala dvadeset minuta), no veći je dio odbijao sudjelovanje zbog same teme istraživanja: neki su jasno rekli da ih tema ne zanima, no češća su odbijanja bila onih koji su izravno iskazivali da istraživanje ne može ništa promijeniti u gradu, te da mišljenje građana ionako nije nikome važno. Ovi razlozi odbijanja važan su pokazatelj atmosfere u gradu i svojevrsnog osjećaja bespomoćnosti građana.

U istraživanju su sudjelovale ukupno 372 osobe u dobi od 16 do 60 godina. Ciljani uzorak određen je temeljem popisa stanovništva Republike Hrvatske iz 2011. godine. Od toga ponešto odstupa nacionalna struktura uzorka u kojoj je poduzorak pripadnika manjina namjerno prereprezentiran u odnosu na popis stanovništva iz 2011. godine (tada je u Vukovaru bilo 57.37 % Hrvata, 34.87 % Srba i 7.76 %

ostalnih pripadnika manjina), kako bismo osigurali dovoljno veliki uzorak potreban za međusobne usporedbe. Konačna manja odstupanja kvota od očekivanih korigirana su utežavanjem rezultata. Istraživanje je provedeno u drugoj polovici prosinca 2020. Sociodemografska obilježja ispitanog uzorka prikazana su na Slici 1. U istraživanju je sudjelovalo 54.3 % žena i 45.7 % muškaraca u dobi od 16 do 60 godina ($M = 42.48$; $SD = 12.61$). Većina sudionika je završila sred-

nju školu (62.1 %), zaposleni rade uglavnom na neodređeno vrijeme (43.5 %), a 39.5 % zaposlenih radi u privatnom sektoru. Djecu ima 64.8 % sudionika, uglavnom dvoje (57.3 %), a punoljetnu djecu ima 53.1 %. Svoj je standard prosječnim procijenilo 62.9 % sudionika. U uzorku je 58.6 % Hrvata. Većini je sudionika religija izrazito ili uglavnom važna (63.2 %), a politički je neopredijeljeno 57 % uzorka.

Slika 1.
Sociodemografske karakteristike sudionika ($N = 372$)

ŠTO SMO PITALI GRAĐANE VUKOVARA?

U anketi smo građane pitali o njihovim stavovima prema različitim aspektima života u gradu pomoću 38 čestica, koje su naknadno, postupkom faktorske analize, o čemu kasnije detaljnije pišemo, grupirane u pet skala koje mjere sljedeće stavove: stav prema lokalnoj vlasti, percepciju odnosa opće javnosti prema Vukovaru, stav prema međunacionalnom pomirenju, stav prema postojećim lokalnim politikama i doživljaj nacionalne podijeljenosti grada. Sudionici su iskazivali svoj stupanj slaganja sa svakom od tvrdnji na skali od 1 (uopće se ne slažem) do 4 (u potpunosti se slažem). Građane smo nadalje pitali o iskazanom stupnju povjerenja u različite pojedince, grupe ljudi i institucije, pri čemu su sudionici odgovarali također na skali od 1 (uopće nemam povjerenja) do 4 (imam potpuno povjerenje). Zanimalo nas je i kako građani Vukovara procjenjuju prisutnost pojedinih problema u gradu, pri čemu su svoj stav iskazivali na skali od 1 (problem uopće ne postoji u Vukovaru) do 4 (problem je izrazito prisutan u Vukovaru). Slično, građane smo pitali i kako vide prednosti života u Vukovaru, a oni su svoj stav iskazivali na skali od 1 (uopće se ne odnosi na Vukovar) do 4 (izrazito se odnosi na Vukovar). Građane smo također pitali za stav o tome koliko je ulazak Hrvatske u EU pridonio različitim aspektima života u gradu. Svoj stav sudionici su iskazivali na skali od 1 (EU tome uopće nije pridonijela) do 4 (EU je tome izrazito pridonijela). Konačno, građane smo pitali o tome kako vide budućnost grada za pet godina, a odgovarali su na skali od tri stupnja, pri čemu je 1 značilo da će biti lošije nego sada, 2 da će biti jednako kao i sada, a 3 da će biti bolje nego sada. U nastavku teksta donosimo osnovne rezultate stavova građana Vukovara o tim pitanjima.

KAKO JE ŽIVJETI U VUKOVARU DANAS - STAVOVI GRAĐANA

Kako smo prethodno opisali, anketa koju smo primijenili sadržavala je 38 tvrdnji s kojima su sudionici iskazivali svoj stupanj slaganja ili neslaganja. Teme koje su ove tvrdnje pokrivala uključuju percepciju utjecaja politike na svakodnevicu, odgovornosti lokalne vlasti, međunacionalnih odnosa, odnosa politike prema traumatičnoj prošlosti, percepciju komemoracija žrtava rata, političkoga sudjelovanja građana, odnosa prema obilježavanju vjerskih blagdana u školama, opće slike o Vukovaru hrvatskih građana i medija izvan Vukovara, te percepciju odnosa državne vlasti prema Vukovaru. Rezultati ankete se, na temelju faktorske analize³, mogu grupirati u pet stavova:

1. **Stav prema lokalnoj vlasti:** viši rezultati na ovoj skali znače da građani imaju snažniji doživljaj neodgovornosti i pristranosti lokalne vlasti⁴;

2. **Odnos javnosti prema Vukovaru:** viši rezultati na ovoj skali znače da građani imaju snažniji doživljaj negativne slike javnosti o Vukovaru zbog rata;
3. **Stav prema pomirenju:** viši rezultati na ovoj skali znače da su građani Vukovara spremniji na prevladavanje ratne prošlosti i međunacionalno pomirenje;
4. **Stav prema postojećim lokalnim politikama** (nacionalno podijeljenom školovanju, marginalizaciji mladih, neuključivanju građana, klijentelizmu, održavanju međunacionalnih podjela itd.): viši rezultati na ovoj skali znače da građani imaju snažniju želju za promjenom postojećih lokalnih politika;
5. **Percepcija nacionalne podijeljenosti u gradu:** viši rezultati na ovoj skali znače da građani imaju snažniji doživljaj nacionalne podijeljenosti, manjka suradnje i međunacionalnih sukoba kao problema, posebice među mladima.

U pogledu ovih pet stavova postoje jasne opće tendencije, ali i razlike među nacionalnim grupama:

1. Iako sve nacionalne grupe uočavaju problem neodgovornosti lokalne vlasti u upravljanju gradom i njene pristranosti koja se očituje u nejednakom tretmanu različitih skupina građana, Srbi i ostale nacionalne manjine značajno više od Hrvata smatraju lokalnu vlast neodgovornom i pristranom⁵.
2. Sve nacionalne grupe smatraju kako je u široj hrvatskoj javnosti razvijena negativna slika o Vukovaru, jer se grad najčešće spominje u okviru ratnih razaranja i stradanja, međutim, taj doživljaj je najsnažnije izražen kod Srba, a najmanje kod Hrvata⁶.
3. Premda sve nacionalne grupe izražavaju spremnost na prevladavanje ratne prošlosti i pomirenje, među njima ipak postoje značajne razlike. Pomirenju su najmanje skloni Hrvati, a najviše Srbi, dok se ostale nacionalne manjine smještaju između ove dvije grupe⁷.
4. Sve nacionalne grupe žele promjenu postojećih lokalnih politika i ne odobravaju podijeljene škole, marginalizaciju mladih i građanskih inicijativa, klijentelizam te političku podršku međunacionalnim podjelama u gradu⁸.

5 $F = 42.66$, $df = 2, 368$; $p < .01$; $M = 2.94$ ($SD = 0.62$), $M_H = 2.68$ ($SD = 0.66$), $M_S = 3.24$ ($SD = 0.44$), $M_O = 3.06$ ($SD = 0.39$).

6 $F = 11.11$, $df = 2, 368$; $p < .01$; $M = 3.23$ ($SD = 0.55$), $M_H = 3.10$ ($SD = 0.64$), $M_S = 3.38$ ($SD = 0.43$), $M_O = 3.26$ ($SD = 0.35$).

7 $F = 47.77$, $df = 2, 368$; $p < .01$; $M = 3.02$ ($SD = 0.51$), $M_H = 2.80$ ($SD = 0.56$), $M_S = 3.29$ ($SD = 0.32$), $M_O = 3.07$ ($SD = 0.29$).

8 $F = 1.14$, $df = 2, 368$; $p > .05$; $M = 2.99$ ($SD = 0.58$), $M_H = 2.88$ ($SD = 0.61$), $M_S = 3.04$ ($SD = 0.52$), $M_O = 2.98$ ($SD = 0.58$).

3 Faktorska analiza provedena je metodom glavnih komponenata, uz kosokutnu rotaciju metodom direct oblmin, delta = 0.

4 Tvrdnje koje sačinjavaju ovaj i ostale stavove prikazane su u Dodatku 1.

5. Sve nacionalne grupe percipiraju problem nacionalne podijeljenosti, manjak suradnje i međunacionalne sukobe mladih u Vukovaru⁹.

Kako su svi navedeni stavovi međusobno povezani¹⁰, možemo zaključiti da kod većine građana Vukovara prevladava doživljaj zarobljenosti, ne samo od lokalne vlasti, njihovih loših politika i obeshrabrujuće političke klime, već i od sablasti ratne traume (Caruth i Lizek, 2004) koja se promovira i medijski sakralizira te prenosi na mlade kroz međunacionalne sukobe.

„Osjećam se duže vrijeme kao publika u Vukovaru, kao da je to jedna loša predstava, kao politički poligon, izgradile su se kulise. Doživljam se kao taoc prošlosti, a ne kao da živim u sadašnjosti.“

Grupa starijih građana srpske nacionalnosti

„Mislim da mediji i politika manipuliraju nama, osobito u vrijeme obljetnica. I to utječe na ljude.“

Grupa starijih građana hrvatske nacionalnosti

Time se slika grada zamrzava u očima onih koji žive izvan njega, a politikama utemeljenima na tom pogledu građane Vukovara usmjerava prema lošoj budućnosti, dok bi oni sami htjeli da ova agonija već jednom prestane.

„Trideset godina je prošlo od rata, a mi još uvijek ističemo ratne teme u prvi plan, a budućnost grada je pozadi. Slažem se da je rat bolna tema, ali brojni političari to koriste za ostanak na vlasti.“

Grupa starijih građana srpske nacionalnosti

„Ljudi koji dođu u Vukovar su šokirani koliko imamo normalan život, koliko ne živimo u kutijama i koliko nije razrušeno. Svi se rado vraćaju, ugodno im je... Istaknula bih pozitivnu stranu, ali mi je žao da se ljudi iznenade, da ranije imaju tako loše mišljenje.“

Grupa mlađih građana srpske nacionalnosti

„Nas svi gledaju crno-bijelo, ali mislim da je Vukovar grad pun boja.“

Grupa mlađih građana hrvatske nacionalnosti

Da je riječ o nezadovoljstvu većine građana Vukovara govore i rezultati klaster analize, koja je omogućila grupiranje građana s obzirom na sličnost stavova, a ti su rezultati prikazani na Slici 2. Sukladno profilima stavova, građani Vukovara pripadaju jednoj od sljedeće tri grupe: oni koji su gotovo potpuno nezadovoljni postojećim stanjem u gradu, oni koji su uglavnom nezadovoljni te oni koji su relativno zadovoljni postojećim političkim stanjem u gradu.

Dakle, više od 80 % građana Vukovara nezadovoljno je postojećom političkom situacijom u gradu. Također, razlike u svim stavovima između ove tri skupine građana su značajne¹¹, a daljnje razlike očituju se i u njihovim profilima. U odnosu na skupinu potpuno nezadovoljnih građana, druga skupina uglavnom nezadovoljnih građana lokalnu vlast smatra manje neodgovornom i pristranom, iskazuje manju želju za promjenom postojećih lokalnih politika, te problem međunacionalne podijeljenosti u gradu vidi manjim, ali još uvijek znatno prisutnim problemom. Teme koje su zahvaćene u navedenih pet stavova ključne su za predstojeću kampanju za lokalne izbore, ali bi trebale postati i prioriteta dugoročnijeg „dnevnog reda“ lokalne zajednice, kako bi se prevladalo postojeće stanje koje obeshrabruje veliki broj građana Vukovara. Međutim, u osmišljavanju ovih aktivnosti treba voditi računa kako o vrsti poruka, tako i o razini njihove kritičnosti, kako se ne bi proizveo suprotni učinak. U tom smislu, skupina uglavnom nezadovoljnih građana ima manju želju za promjenama u gradu u pogledu tema koje obuhvaćaju navedene stavove. Međutim, dobro osmišljena kampanja koja bi išla za mijenjanjem slike Vukovara i prevladavanjem prošlosti kroz odgovorne lokalne politike, suradnju i solidarnost, fokusirana upravo na skupinu uglavnom nezadovoljnih, mogla bi polučiti pozitivan rezultat, ali samo ako ih uspije dovesti na birališta ili/ih potaknuti da se i sami angažiraju u aktivnostima usmjerenima na poboljšanje životnih uvjeta u gradu, npr., u organizacijama civilnog društva. Kako je riječ o dugotrajnim problemima ovoga grada koji se ne mogu riješiti brzo i isključivo djelovanjem političkih aktera, bez poticanja suradnje i ozbiljnog angažmana građana i organizacija civilnog društva na njihovom rješavanju, oni će ostati samo još jedno neispunjeno predizborno obećanje.

⁹ $F = 2.22$, $df = 2$, 368 ; $p > .05$; $M = 2.74$ ($SD = 0.54$), $M_H = 2.68$ ($SD = 0.54$), $M_S = 2.81$ ($SD = 0.53$), $M_O = 2.75$ ($SD = 0.56$).

¹⁰ Veličine Pearsonovih koeficijenta korelacija među ovim stavovima variraju u rasponu od $r = .12$ do $r = .50$.

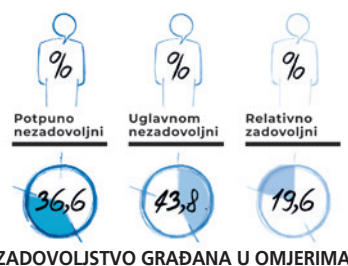
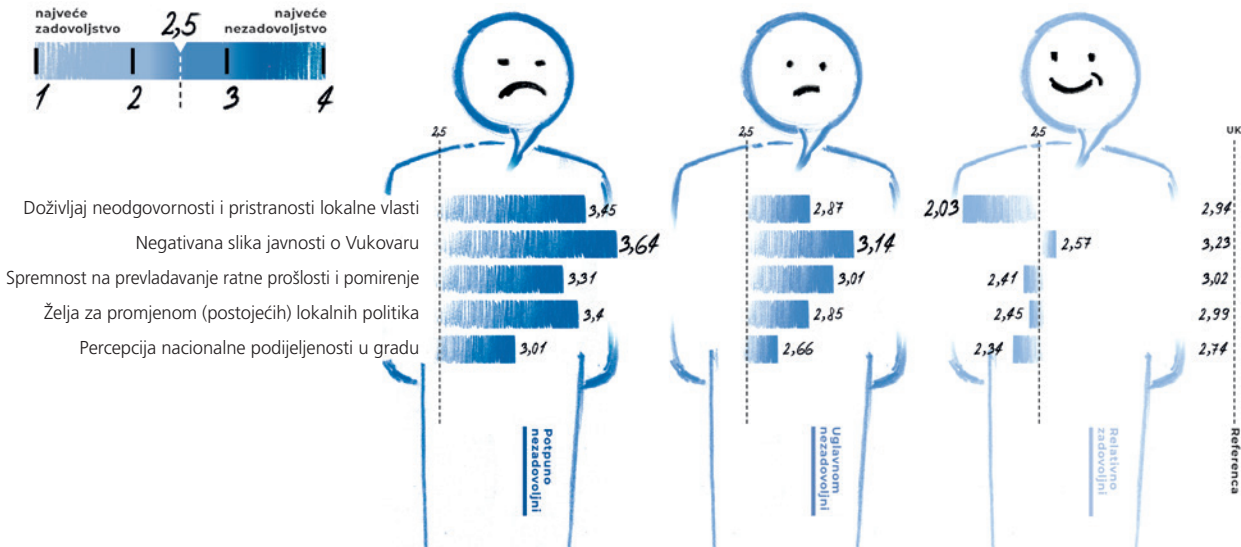
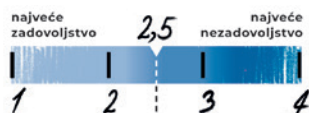
¹¹ Sve provedene jednostavne analize varijance među ovim skupinama na svih pet stavova su značajne, kao i post-hoc Scheffeovi testovi na razini značajnosti od 5 %. Redom, od prvog do petog stava rezultati ANOVA-e iznose: $F_1 = 306.95$, $df = 2$, 368 ; $p < .01$; $M = 2.94$ ($SD = 0.62$); $Mp(otpuno)nezadovoljni = 3.45$ ($SD = 0.34$), $Mu(glavnom)nezadovoljni = 2.87$ ($SD = 0.38$), $Mr(elativno)zadovoljni = 2.03$ ($SD = 0.44$). $F_2 = 151.70$, $df = 2$, 368 ; $p < .01$; $M = 3.23$ ($SD = 0.55$); $Mpn = 3.64$ ($SD = 0.32$), $Mun = 3.14$ ($SD = 0.37$), $Mrz = 2.57$ ($SD = 0.64$). $F_3 = 105.859$, $df = 2$, 368 ; $p < .01$; $M = 3.02$ ($SD = 0.51$); $Mpn = 3.31$ ($SD = 0.38$), $Mun = 3.01$ ($SD = 0.38$), $Mrz = 2.41$ ($SD = 0.51$). $F_4 = 104.899$, $df = 2$, 368 ; $p < .01$; $M = 2.99$ ($SD = 0.58$); $Mpn = 3.40$ ($SD = 0.41$), $Mun = 2.85$ ($SD = 0.45$), $Mrz = 2.45$ ($SD = 0.57$). $F_5 = 45.508$, $df = 2$, 368 ; $p < .01$; $M = 2.74$ ($SD = 0.54$); $Mpn = 3.01$ ($SD = 0.47$), $Mun = 2.66$ ($SD = 0.49$), $Mrz = 2.34$ ($SD = 0.50$).

Slika 2.
Skupine građana Vukovara sukladno odnosu prema postojećem stanju u gradu

ZADOVOLJSTVO GRAĐANA U VUKOVARU

ANALIZA ZADOVOLJSTVA GRAĐANA PREKO PET KLJUČNIH STAVOVA

ZADOVOLJSTVO GRAĐANA U OMJERIMA

Nadalje, (ne)zadovoljstvo prema postojećem stanju u gradu izražavaju svi građani, bez obzira na obrazovanje¹² i ekonomski standard¹³. Međutim, relativno zadovoljni postojećom situacijom u Vukovaru su prije svega stariji¹⁴ i izrazito religiozni građani¹⁵. K tome, nacionalne skupine različito su raspoređene po svom (ne)zadovoljstvu statusom quo. U skupini potpuno nezadovoljnih građana prednjače građani srpske nacionalnosti (njih 49.7 %), ali isto raspoloženje vlada i među gotovo trećinom građana hrvatske nacionalnosti (29.7 %) i gotovo trećinom pripadnika ostalih nacionalnih manjina (27 %). Velika većina pripadnika ostalih nacionalnih manjina (njih 67 %) pripada skupini uglavnom nezadovoljnih, ali ovoj najbrojnijoj skupini nezadovoljnih također pripada 47.6 % Srba i 40 % Hrvata. S druge strane, među relativno zadovoljnim postojećim stanjem dominiraju Hrvati, ali samo njih jedna trećina (30.3 %), dok su pripadnici ostalih manjina malobrojni u ovoj skupini (5.4 %), posebice Srbi (samo 2.7 %)¹⁶.

Iako se u našoj anketi veliki broj građana izjasnio kako nije politički opredijeljen, prije izneseni rezultati pokazuju kako među relativno zadovoljnim postojećim stanjem dominiraju prije svega stariji konzervativni građani hrvatske nacionalnosti, koji ujedno iskazuju najveće nepovjerenje prema Srbima koji žive u Vukovaru¹⁷ te smatraju kako diskriminacije Srba u Vukovaru uglavnom nema¹⁸. Ova skupina, koja po svojoj dobi, vjerojatno ima izravno ili barem posredno iskustvo ratne traume, jezgro je pristaša postojeće lokalne vlasti¹⁹ i njene politike koja se temelji na nacionalističkoj ideologiji.

Izazov političke komunikacije prema ovoj skupini sastoji se prije svega u tome kako ih uvjeriti da napuste normalizirani doživljaj povlaštenosti, shvaćen kao „pravo“ i poduprt ratnim narativom o stradanju isključivo vlastita naroda, koji je temelj za nastavak međunacionalne podjele u budućnosti, koja je u Vukovaru već odavno prisutna. Daljnje istraživanje ove skupine trebalo bi s jedne strane utvrditi koje su za ovu

¹² $F = 2.25$, $df = 2$, 368; $p > .05$; $M = 3.30$ ($SD = 0.63$); $Mpn = 3.23$ ($SD = 0.68$), $Mun = 3.38$ ($SD = 0.61$), $Mrz = 3.28$ ($SD = 0.53$).

¹³ $F = 0.60$, $df = 2$, 368; $p > .05$; $M = 2.90$ ($SD = 0.72$); $Mpn = 2.86$ ($SD = 0.77$), $Mun = 2.91$ ($SD = 0.68$), $Mrz = 2.98$ ($SD = 0.69$).

¹⁴ $F = 4.69$, $df = 2$, 368; $p < .01$; $M = 41.12$ ($SD = 12.93$); $Mpn = 41.09$ ($SD = 13.38$), $Mun = 39.58$ ($SD = 12.80$), $Mrz = 45.39$ ($SD = 11.40$).

¹⁵ $F = 22.23$, $df = 2$, 368; $p < .01$; $M = 3.70$ ($SD = 1.29$); $Mpn = 3.28$ ($SD = 1.37$), $Mun = 3.74$ ($SD = 1.22$), $Mrz = 4.51$ ($SD = 0.79$).

¹⁶ Značajnost ovih razlika potkrepljuje hi-kvadrat test ($\chi^2 = 55.97$, $df = 4$, $p < .01$) i koeficijent kontingencije ($C = 0.362$).

¹⁷ $F = 9.91$, $df = 2$, 368; $p < .01$; $M = 2.80$ ($SD = 0.75$); $Mpn = 3.45$ ($SD = 0.34$), $Mun = 2.87$ ($SD = 0.38$), $Mrz = 2.03$ ($SD = 0.44$).

¹⁸ $F = 48.02$, $df = 2$, 368; $p < .01$; $M = 2.57$ ($SD = 1.02$); $Mpn = 3.06$ ($SD = 0.94$), $Mun = 2.49$ ($SD = 0.88$), $Mrz = 1.72$ ($SD = 0.90$).

¹⁹ Ova grupa iskazuje najveće povjerenje u predstavnike lokalne vlasti, $F = 36.81$, $df = 2$, 368; $p < .01$; $M = 2.06$ ($SD = 0.92$); $Mpn = 1.68$ ($SD = 0.83$), $Mun = 2.10$ ($SD = 0.85$), $Mrz = 2.78$ ($SD = 0.83$).

skupinu ključne prepreke za pomirenje sa Srbima, koliko je to izraz izravne obiteljske traume te koji bi načini prevladavanja ovog prijevora bili primjereni. S druge strane, trebalo bi utvrditi kakvim se objašnjenjima i širim pripovijestima koriste pripadnici ove skupine kako bi opravdali vlastito nepovjerenje prema Srbima, koliko su ta opravdanja za nepovjerenje i distancu nastala na lokalnoj razini, ili je riječ o pripovijestima prisutnim i na nacionalnoj razini, uključuju li i šire ideološke tvorbe desnog političkog spektra te kojim se opravdanjima koriste kada tvrde kako diskriminacije uglavnom nema.

KOME GRAĐANI VUKOVARA VJERUJU?

Općenito, uzevši u obzir cijeli uzorak, rezultati pokazuju da građani najviše vjeruju (procjene 3 i više) svojim prijateljima, ali i susjedima, a odmah potom nastavnicima u školama, te općenito Hrvatima u Vukovaru. Ocjene nešto niže od 3, ali još uvijek u zoni povjerenja, građani daju pripadnicima drugih nacionalnih manjina, potom općenito vukovarskim Srbima, ljudima u Vukovaru općenito i jednako privatnim poduzetnicima i obrtnicima, a potom udrugama civilnog društva i lokalnoj policiji. Na samoj granici zone povjerenja nalaze se općenito stranci. Nadalje se, i već u zoni nepovjerenja, s rezultatom tek nešto većim od 2, nalaze službenici u gradskim službama i Vlada RH. Još niže procjene imaju mediji i Sabor RH, a građani najmanje vjeruju pravosuđu.

Na Slici 3 prikazani su profili odgovora o povjerenju tri nacionalne grupe građana Vukovara. Stajališta o (ne)povjerenju se uglavnom podudaraju među građanima koji pripadaju različitim nacionalnim grupama. Razlike postoje u samo tri kategorije. Tako Hrvati iskazuju veće nepovjerenje prema vukovarskim Srbima od njih samih, kao i od pripadnika drugih nacionalnosti²⁰. Hrvati također iskazuju nešto manje nepovjerenje prema lokalnoj vlasti od manjina (i Srba i drugih).²¹ Konačno, premda svi građani iskazuju nepovjerenje prema Saboru RH, zanimljivo je da je ono kod Hrvata i Srba nešto manje nego kod pripadnika drugih manjina, koji Saboru najviše ne vjeruju.²² Moguće je zaključiti da građani Vukovara imaju prilično povjerenja u sve, osim u predstavnike vlasti, kako lokalne, tako i nacionalne, a nepovjerljivi su i prema medijima.

„Percepciju nekog mjesta oblikujemo kroz medije. Ako ga mediji doživljavaju kao spomenik, on će to biti. Život je kompleksan u Vukovaru kao i svugdje. Ako ga pretvorimo u muzejski primjerak, bit će samo spomenik – kip.“

Grupa starijih građana hrvatske nacionalnosti

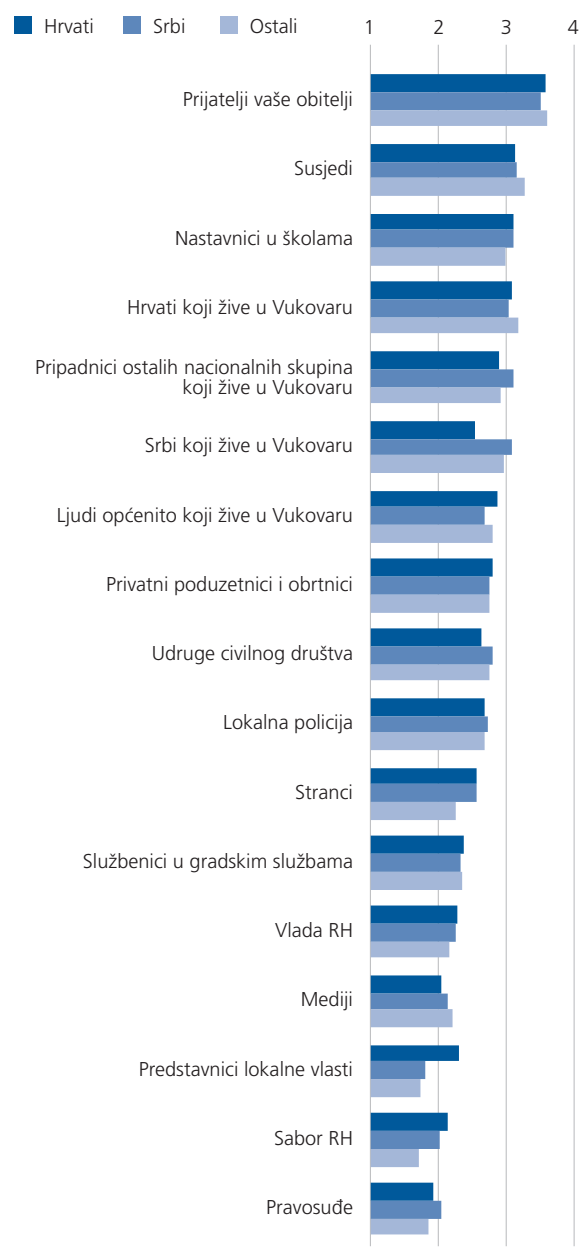
Slične obrasce nepovjerenja u strukture vlasti nalazimo i na nacionalnoj razini, kako to pokazuje nedavno provedeno istraživanje (Čorkalo Biruški i sur., 2020).

²⁰ $F = 25.36$, $df = 2, 368$; $p < .01$; $M = 2.80$ ($SD = 0.75$); $M_H = 2.54$ ($SD = 0.81$), $M_S = 3.09$ ($SD = 0.58$), $M_O = 2.97$ ($SD = 0.60$).

²¹ $F = 15.13$, $df = 2, 368$; $p < .01$; $M = 2.06$ ($SD = 0.92$); $M_H = 2.31$ ($SD = 0.95$), $M_S = 1.82$ ($SD = 0.81$), $M_O = 1.74$ ($SD = 0.81$).

²² $F = 5.92$, $df = 2, 368$; $p < .05$; $M = 2.05$ ($SD = 0.93$); $M_H = 2.14$ ($SD = 0.98$), $M_S = 2.03$ ($SD = 0.87$), $M_O = 1.71$ ($SD = 0.62$).

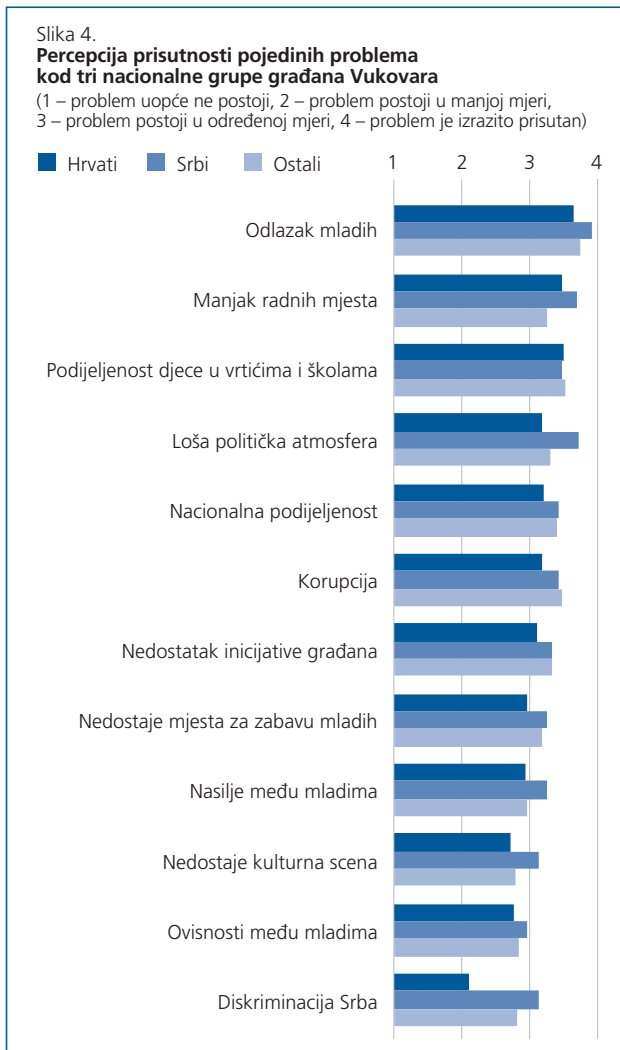
Slika 3.
Povjerenje u različite pojedince, grupe i institucije kod tri nacionalne grupe građana Vukovara
(1 – uopće nemam povjerenja, 2 – uglavnom nemam povjerenja, 3 – uglavnom imam povjerenja, 4 – imam potpuno povjerenje)

ŠTO SU PROBLEMI GRADA VUKOVARA?

Kako smo prethodno naveli, građane smo pitali koliko su pojedini problemi prisutni u Vukovaru. Prosječne procjene po nacionalnim grupama prikazane su na Slici 4. Premda se nacionalne grupe građana razlikuju u svojim odgovorima i te ćemo razlike kasnije komentirati, jasno je vidljivo da svi građani kao najveće probleme grada (procjene veće od 3), vide, redom, odlazak mladih (najviše od svih procjena), manjak radnih mjesta, podijeljenost djece u vrtićima i školama, lošu političku situaciju, opću nacionalnu podijeljenost u gradu, te korupciju. Istaknuti su problemi i nedostatak inicijative građana, nedostatak mjesta za zabavu mladih i

nasilje među mladima. Procjene tek nešto niže od 3 imaju nedostatak kulturne scene i ovisnost među mladima, te diskriminacija Srba.

Za razliku od pitanja povjerenja, kod kojeg su građani svih nacionalnosti uglavnom usklađeni, to nije slučaj s percepcijom problema u gradu: samo tri pitanja - *pitanje ovisnosti među mladima, pitanje podijeljenosti djece u vrtićima i školama, te nedostatka građanske inicijative* građani različitih nacionalnosti vide usklađeno, kao velike probleme bez razlike. No, u drugim pitanjima, percepcije se po nacionalnim grupama razlikuju. Pri tome se na ocjeni najvećeg broja problema razlikuju Hrvati i Srbi, dok su procjene drugih između. Tako vukovarski Srbi probleme odlaska mladih²³, opću nacionalnu podijeljenost²⁴, korupciju²⁵, nedostatak

mjesta za zabavu mladih²⁶, nasilje među mladima²⁷ i nedostatak kulturne scene²⁸ vide izraženijima od vukovarskih Hrvata, premda obje grupe ove aspekte života prepoznaju kao probleme koji u Vukovaru postoje. Vukovarski Srbi lošu političku atmosferu u gradu ocjenjuju većim problemom od svih ostalih grupa²⁹. Također ocjenjuju nedostatak radnih mjesta većim problemom od drugih nacionalnih manjina, ali ne i od Hrvata.³⁰ Vukovarski se Hrvati pak od svih drugih razlikuju u pogledu procjene diskriminacije Srba kao problema – njihova je procjena najniža i ocjenjuju je kao manji problem.³¹

„U Vukovaru je lijepo, ali teško živjeti. Više nego nacionalni odnosi, problem su nezaposlenost i egzodus stanovništva i iz toga proizlaze problemi.“

Grupa mladih građana srpske nacionalnosti

„Vidim u njima (starijima) da oni žele da ide na bolje, da oni u nama mladima vide da nosimo promjenu. Osjećam da bi mi trebali razbiti barijere, ali da trebamo i tu poruku od starijih primiti, mada je od njih rjeđe možemo dobiti.“

Grupa mladih građana hrvatske nacionalnosti

Rezultati istraživanja pokazuju da odlazak mladih građani Vukovara prepoznaju kao najveći problem. Stoga se čini važnim provjeriti kako probleme u gradu vide građani različitih dobnih skupina - mladi, oni srednje dobi i stariji, ali još uvijek radno aktivni građani. Rezultati pokazuju da su nacionalne razlike u percepciji problema daleko veće nego što su generacijske razlike. Tako dobne razlike postoje u doživljaju tri problema. Najmlađi sudionici (podsjećamo, dobna kategorija od 16 do 29 godina) odlazak mladih vide većim problemom od ostale dvije dobne skupine³², kao i pitanje ovisnosti među mladima³³, očito prepoznajući jasnije probleme svoje generacije od starijih sugrađana. Međutim, najstariji prepoznaju razdvojenost djece u obrazovanju³⁴ većim problemom od mladih dobnih skupina, koje odrastaju ili su odrasle u atmosferi podijeljenoga grada, koju jedino pozna-

²³ $F = 8.67, df = 2, 368; p < .01; M = 3.76 (SD = 0.58); M_H = 3.64 (SD = 0.70), M_S = 3.90 (SD = 0.29), M_O = 3.74 (SD = 0.69).$

²⁴ $F = 3.96, df = 2, 368; p < .05; M = 3.30 (SD = 0.81); M_H = 3.18 (SD = 0.89), M_S = 3.42 (SD = 0.70), M_O = 3.38 (SD = 0.74).$

²⁵ $F = 4.21, df = 2, 368; p < .01; M = 3.28 (SD = 0.85); M_H = 3.16 (SD = 0.90), M_S = 3.40 (SD = 0.79), M_O = 3.46 (SD = 0.78).$

²⁶ $F = 4.90, df = 2, 368; p < .01; M = 3.09 (SD = 0.91); M_H = 2.95 (SD = 0.99), M_S = 3.25 (SD = 0.75), M_O = 3.16 (SD = 0.93).$

²⁷ $F = 4.80, df = 2, 368; p < .01; M = 3.06 (SD = 0.83); M_H = 2.92 (SD = 0.88), M_S = 3.25 (SD = 0.76), M_O = 2.95 (SD = 0.72).$

²⁸ $F = 8.69, df = 2, 368; p < .01; M = 2.88 (SD = 0.92); M_H = 2.71 (SD = 0.95), M_S = 3.11 (SD = 0.79), M_O = 2.78 (SD = 1.00).$

²⁹ $F = 20.45, df = 2, 368; p < .01; M = 3.40 (SD = 0.92); M_H = 3.17 (SD = 0.90), M_S = 3.71 (SD = 0.59), M_O = 3.29 (SD = 0.82).$

³⁰ $F = 5.74, df = 2, 368; p < .01; M = 3.53 (SD = 0.75); M_H = 3.47 (SD = 0.79), M_S = 3.67 (SD = 0.67), M_O = 3.25 (SD = 0.80).$

³¹ $F = 56.43, df = 2, 368; p < .01; M = 2.57 (SD = 1.02); M_H = 2.09 (SD = 1.00), M_S = 3.13 (SD = 0.77), M_O = 2.79 (SD = 0.78).$

³² $F = 3.24, df = 2, 368; p < .05; M = 3.76 (SD = 0.58); M_{mladi} = 3.84 (SD = 3.95), M_{srednji} = 3.64 (SD = 0.67), M_{stariji} = 3.79 (SD = 0.60).$

³³ $F = 4.84, df = 2, 368; p < .01; M = 2.84 (SD = 0.75); M_{mladi} = 3.05 (SD = 0.76), M_{srednji} = 2.75 (SD = 0.68), M_{stariji} = 2.79 (SD = 0.77).$

³⁴ $F = 4.84, df = 2, 368; p < .01; M = 3.47 (SD = 0.80); M_{mladi} = 3.33 (SD = 0.91), M_{srednji} = 3.38 (SD = 0.79), M_{stariji} = 3.61 (SD = 0.72).$

ju. Druga su istraživanja već ranije upozoravala da će ovaj trend svojevrstne normalizacije nacionalne podijeljenosti biti sve izraženiji, a time i teško reverzibilan ako se na vrijeme ne zaustavi, te se čini da se upravo to događa (Čorkalo Biruški i Ajduković, 2009; 2012; Čorkalo Biruški i sur., 2019).

OBRAZOVANJE KAO PROBLEM U VUKOVARU

Kako je pitanje organizacije obrazovanja u Vukovaru izvor prijepora praktički od kada je uvedeno (Čorkalo Biruški i Ajduković, 2007), te se stavovi o obrazovanju nastavnika, i posebno učenika i roditelja, kontinuirano prate (Čorkalo Biruški i Ajduković, 2012; Čorkalo Biruški i sur., 2019), i u ovom smo istraživanju tom pitanju posvetili posebnu pozornost. Naime, srpska manjina se od završetka procesa mirne reintegracije 1998. godine školuje u posebnim razredima i u nastavi na srpskom jeziku, prakticirajući Ustavom RH zajamčeno pravo nacionalnih manjina na školovanje na vlastitom jeziku i pismu. Građani hrvatske nacionalnosti, a posebno lokalna vlast, ovaj odabir srpske zajednice često proglašavaju namjernom i svojevoljnom segregacijom, propuštajući uvažiti činjenicu da srpska manjina, s obzirom na brojnost u lokalnoj zajednici, organizira nastavu upravo onako kako to čine i neke druge nacionalne manjine na lokalitetima u kojima su brojnije (npr. Talijani u Istri, Mađari u Baranji ili Česi u Daruvaru i okolici). S druge strane, srpska politička elita inzistira na pravu obrazovanja na vlastitom jeziku, ne obračunajući dovoljno pažnje na činjenicu da u uvjetima opće nacionalne podijeljenosti zajednice, a o njoj govore podaci i ovog istraživanja, nacionalna podijeljenost djece (i) u školi dodatno im onemogućuje da budu u kontaktu jedni s drugima i stvaraju uobičajene vršnjačke veze i prijateljstva. Tako se iz perspektive čvrsto zauzetih pozicija obje strane propušta učiniti iskorak u organizaciji obrazovanja i pronaći očiti kompromis - pomiriti obje potrebe - i očuvanje kulturnog identiteta i mogućnost odrastanja u integriranoj sredini, te omogućiti djeci zajedničke aktivnosti u školi na temelju zajedničkih interesa. Pri tome se izvannastavne aktivnosti otvaraju kao jednostavna, ostvariva i materijalno sasvim nezahtjevna prilika.

„Smatram da je to podjela od malih nogu, kroz cijelo obrazovanje, a škola je mjesto gdje se događa najviše interakcije i odakle najljepše uspomene imam.“

Grupa mladih građana hrvatske nacionalnosti

Dobne razlike u percepciji problema odvojenosti u obrazovanju zorno pokazuju da su stariji građani, dakle, oni s iskustvom nepodijeljenoga grada, ujedno i oni koji problem vide većim, premda je jasno da ga prepoznaju i sve dobne, ali i sve nacionalne grupe (podsjećamo, između nacionalnih grupa u tome nema razlika, kako je vidljivo na Slici 4). Pokušaj da se u obrazovanju ponudi i alternativni dodatni model bio je osnivanje *Interkulture škole Dunav* 2016. godine (vidjeti Maroević, 2019), no upis djece u tu školu nikada nije proveden i od škole se uz politički pritisak Gradskoga vijeća Vukovara odustalo. U ovom smo istraživanju građane pitali u kojoj se mjeri slažu s tvrdnjom da je velika šteta da interkulturalna škola Dunav nije osnovana.

Sudionici su odgovarali na skali od 1 (uopće se ne slažem) do 4 (u potpunosti se slažem), a oni među sudionicima koji za školu nisu čuli, mogli su tako i odgovoriti. Onih koji za školu nisu čuli ili nisu željeli odgovoriti bilo je svega 6.1 %. Da je šteta da škola nije otvorena složilo se gotovo 79 % sudionika, a među nacionalnim grupama nema razlika u stupnju slaganja s tom tvrdnjom. Nadalje smo građane pitali na istoj skali od 1 do 4 u kojem se stupnju slažu s pojedinim modelima obrazovanja nacionalnih manjina, formulirajući pitanja tako da opisuju model A (posebne škole za pripadnike nacionalnih manjina), model B (većina i manjina pohađa iste razrede, ali se nacionalna grupa predmeta uči odvojeno), te model C (pripadnici manjine imaju dodatne sate jezika i kulture izvan redovnog školskog programa na hrvatskom jeziku). Ovi su rezultati prikazani na Slici 5. Slaganje Hrvata i Srba s tvrdnjom koja kaže da su posebne škole najbolji način da djeca, pripadnici manjina, nauče jezik i kulturu svoga naroda (model A) se razlikuje, dok se odgovori drugih nacionalnih grupa nalaze između.³⁵ Građani srpske nacionalnosti izražavaju nešto pozitivniji stav od svojih sugrađana hrvatske nacionalnosti, no valja primijetiti da ni stav Srba ne izražava jasno slaganje (podsjećamo, odgovor 2 značio je uglavnom se ne slažem, a 3 uglavnom se slažem). Kako bismo jasnije ilustrirali odgovore na ovo važno pitanje, navodimo postotke odgovora sudionika različitih nacionalnosti u kategorijama slaganja koji su prikazani i na Slici 6. Tako se s gornjom tvrdnjom koja opisuje model A uglavnom ili u potpunosti slaže 40.3 % Hrvata, 53 % Srba, te 48.6 % ostalih. I u pogledu slaganja s modelom B također postoje razlike između Hrvata i Srba³⁶. Tako se s tvrdnjom koja ga opisuje i kaže da je najbolje da hrvatska djeca i djeca, pripadnici manjina, idu u iste razrede, ali da djeca, pripadnici manjina, trebaju odvojeno učiti materinski jezik, nacionalnu povijest, zemljopis, glazbenu i likovnu kulturu, nešto više slažu Hrvati nego Srbi, premda obje grupe (kao i grupa drugih nacionalnih manjina) iskazuju slaganje s tom tvrdnjom. To potkrepljuju i podaci koji pokazuju da se s tom tvrdnjom uglavnom ili u potpunosti slaže 79.6 % Hrvata, 73.2 % Srba, te 77.8 % ostalih. Konačno, Hrvati i Srbi se razlikuju i s obzirom na stav o modelu C. To je tvrdnja koja kaže da je najbolje da djeca, pripadnici manjina, slušaju nastavu na hrvatskom jeziku, ali im treba omogućiti dodatno obrazovanje iz materinskog jezika i kulture i s njom se više slažu Hrvati nego Srbi, dok se odgovori ostalih ponovo nalaze između³⁷. Govoreći u postotcima slaganja s tom se tvrdnjom uglavnom ili u potpunosti slaže 96.2 % Hrvata, 78.5 % Srba, te 94.7 % ostalih. Prikazani podaci jasno pokazuju da model B, koji uravnotežuje i identitetske potrebe manjine i integracijske mogućnosti zajedničkog

³⁵ $F = 5.40$, $df = 2$, 368; $p < .01$; $M = 2.33$ ($SD = 0.81$); $M_H = 2.15$ ($SD = 1.19$), $M_S = 2.56$ ($SD = 1.04$), $M_O = 2.34$ ($SD = 1.16$).

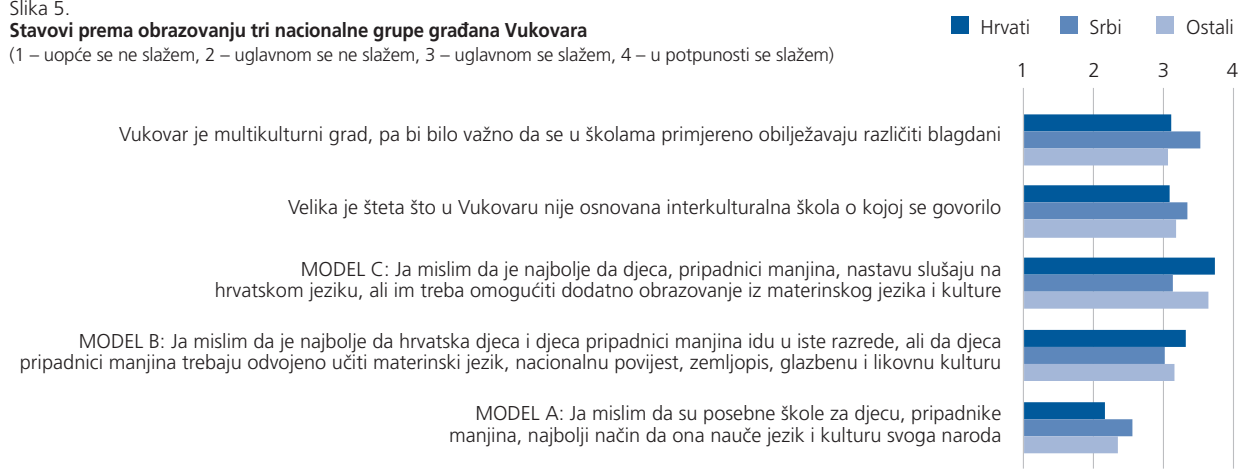
³⁶ $F = 3.55$, $df = 2$, 368; $p < .05$; $M = 3.20$ ($SD = 1.05$); $M_H = 3.33$ ($SD = 1.02$), $M_S = 3.03$ ($SD = 1.10$), $M_O = 3.16$ ($SD = 0.95$).

³⁷ $F = 24.68$, $df = 2$, 368; $p < .01$; $M = 3.49$ ($SD = 0.85$); $M_H = 3.74$ ($SD = 0.60$), $M_S = 3.13$ ($SD = 1.03$), $M_O = 3.64$ ($SD = 0.57$).

Slika 5.

Stavovi prema obrazovanju tri nacionalne grupe građana Vukovara

(1 – uopće se ne slažem, 2 – uglavnom se ne slažem, 3 – uglavnom se slažem, 4 – u potpunosti se slažem)

pohađanja razreda uživa vrlo veliku i ujednačenu podršku svih ispitanih građana. Ovi se rezultati podudaraju i s onima dobivenima u velikom istraživanju integracijske uloge škole u svim manjinskim nastavama po modelu A, u kojem je istraživanju model B dobio najveću podršku učenika (45.4 %) i njihovih roditelja (48 %) u nastavi na srpskom jeziku i pismu (Čorkalo Biruški i sur., 2019).

Na kraju, u okviru stavova prema obrazovanju, građane smo pitali i za stupanj slaganja s tvrdnjom da bi u vukovarskim školama, s obzirom na to da je riječ o multikulturalnom gradu, bilo važno primjereno obilježavati različite blagdane (npr. katolički i pravoslavni Božić i Uskrs i slično), što nije sada praksa, i ona pridonosi ustrajavanju na (hrvatsko-srpskim) podjelama (Jelić i sur., 2020). Na ovoj tvrdnji slaganje Srba je nešto veće od slaganja Hrvata i drugih nacionalnih

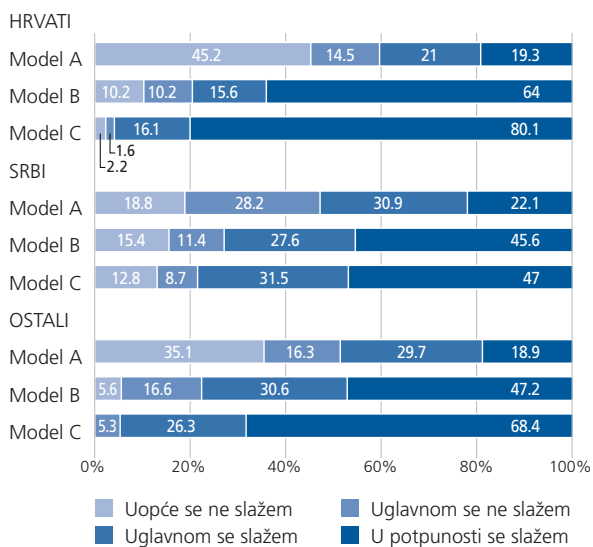
manjina³⁸, ali prosječne procjene jasno govore da se s ovom tvrdnjom sve grupe slažu (Slika 5), što potvrđuju i postotci odgovora uglavnom i u potpunosti se slažem - kod Hrvata (76.8 %), Srba (93.3 %) i ostalih (83.9 %). Osim toga, građani jasno iskazuju svoju spremnost i na drukčije oblike obrazovanja (Slika 5), pa tako izražavaju jasno žaljenje što *Interkulturalna škola Dunav* nije u gradu dobila priliku.

PREDNOSTI ŽIVOTA U VUKOVARU

Osim percepcije problema, građane smo pitali i kako vide moguće prednosti Vukovara. Stoga smo za različita obilježja grada, koja su naši sugovornici u fokusnim grupama istaknuli kao prednosti Vukovara, građane pitali u kojoj se mjeri svako od obilježja odnosi na Vukovar, na skali od 1 (uopće se ne odnosi) do 4 (izrazito se odnosi). Općenito, uzevši u obzir cijeli uzorak, Vukovarci procjenjuju da Vukovar ima mnoge prednosti (procjene više od 3): on je grad s puno potencijala za razvoj, dobro je geografski smješten i povezan s drugim gradovima, mali je grad u kojem se svi poznaju, te se razvija veleučilište. Procjene tek nešto niže od 3 dobivaju obilježja da u gradu postoji kulturalna raznolikost i da je sportski život dobro razvijen uz mnogo sportskih klubova. Nešto niže procjene, ali još uvijek u zoni jasnog prepoznavanja poželjnih karakteristika su da grad omogućava udoban obiteljski život, puno turističkih sadržaja, te da se u gradu njeguju prava nacionalnih manjina. Drugim riječima, sve navedene elemente građani u većoj ili nešto manjoj mjeri prepoznaju kao poželjna obilježja svoga grada.

Slika 6.

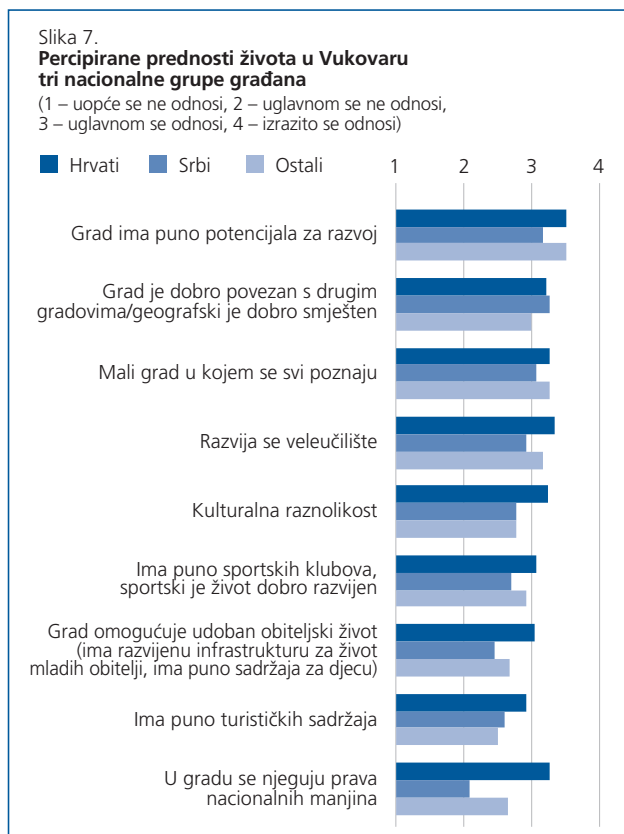
Preferencija modela manjinskog obrazovanja kod različitih nacionalnih grupa u Vukovaru

„Ja bih multikulturalnost istaknula kao nešto pozitivno. Ne može se svatko time pohvaliti.”

Grupa mladih građana hrvatske nacionalnosti

38 $F = 10.25, df = 2, 368; p < .01; M = 3.28 (SD = 0.90); M_H = 3.12 (SD = 1.00), M_S = 3.54 (SD = 0.68), M_O = 3.07 (SD = 0.96).$

Na Slici 7 nalazi se prikaz profila prosječnih rezultata sudionika, ponovo za sve tri nacionalne grupe. Građani svih nacionalnosti slažu se u tome da je Vukovar mali grad u kojem se svi poznaju, te da je grad dobro geografski smješten i povezan s drugim gradovima. Na ostalim obilježjima postoje neke razlike među pripadnicima različitih nacionalnih grupa. Kao i kod percepcije problema grada, tako se i kod prednosti u najvećem broju slučajeva razlikuju Hrvati i Srbi, a procjene ostalih su između. Tako Hrvati više od Srba percipiraju Vukovar kao grad koji ima razvojne potencijale³⁹, u kojem se razvija veleučilište⁴⁰, dobro razvijenog sportskog života⁴¹ i grad koji omogućuje udoban obiteljski život⁴². Hrvati također procjenjuju više od svih drugih građana da je kulturna raznolikost obilježje grada⁴³, te da ima puno turističkih sadržaja⁴⁴. Konačno, percepcija Vukovara kao grada u kojem se njeguju prava nacionalnih manjina se razlikuje između svih grupa⁴⁵: takvim ga prepoznaju u

39 $F = 8.04$, $df = 2$, 368; $p < .01$; $M = 3.35$ ($SD = 0.86$); $M_H = 3.49$ ($SD = 0.76$), $M_S = 3.14$ ($SD = 0.97$), $M_O = 3.50$ ($SD = 0.70$).

40 $F = 10.57$, $df = 2$, 368; $p < .01$; $M = 3.14$ ($SD = 0.81$); $M_H = 3.31$ ($SD = 0.81$), $M_S = 2.91$ ($SD = 0.79$), $M_O = 3.16$ ($SD = 0.67$).

41 $F = 7.99$, $df = 2$, 368; $p < .01$; $M = 2.90$ ($SD = 0.85$); $M_H = 3.06$ ($SD = 0.85$), $M_S = 2.69$ ($SD = 0.86$), $M_O = 2.90$ ($SD = 0.72$).

42 $F = 17.01$, $df = 2$, 368; $p < .01$; $M = 2.76$ ($SD = 0.94$); $M_H = 3.02$ ($SD = 0.92$), $M_S = 2.45$ ($SD = 0.84$), $M_O = 2.65$ ($SD = 1.01$).

43 $F = 14.54$, $df = 2$, 368; $p < .01$; $M = 2.99$ ($SD = 0.86$); $M_H = 3.22$ ($SD = 0.77$), $M_S = 2.75$ ($SD = 0.89$), $M_O = 2.77$ ($SD = 0.87$).

44 $F = 7.44$, $df = 2$, 368; $p < .01$; $M = 2.73$ ($SD = 0.89$); $M_H = 2.90$ ($SD = 0.91$), $M_S = 2.58$ ($SD = 0.84$), $M_O = 2.48$ ($SD = 0.84$).

45 $F = 76.87$, $df = 2$, 368; $p < .01$; $M = 2.72$ ($SD = 1.02$); $M_H = 3.25$ ($SD = 0.84$), $M_S = 2.08$ ($SD = 0.85$), $M_O = 2.64$ ($SD = 1.00$).

najvećoj mjeri Hrvati, zatim druge nacionalne manjine, pa potom Srbi, koji misle da se to obilježje uglavnom ne odnosi na Vukovar, odnosno ne misle da se u gradu njeguju prava nacionalnih manjina, pa taj doživljaj srpske manjine treba uzeti u obzir, detaljnije ga istražiti i voditi o njemu računa u oblikovanju manjinskih politika.

KOLIKO VUKOVARCI POZNAJU DJELATNOST CIVILNOG DRUŠTVA U GRADU?

Aktivno, inkluzivno i demokratskim vrijednostima usmjerenog građanstvo značajan je izvor kvalitete života u lokalnoj zajednici. Važnost dobrovoljnog udruživanja građana radi unaprjeđenja zajedničkih interesa, kvalitete života, učinkovitijeg rješavanja problema lokalne zajednice i posredovanja između građana i lokalne vlasti, tj. unutarnjeg reintegriranja lokalne zajednice, ne može se dovoljno naglasiti u Vukovaru.

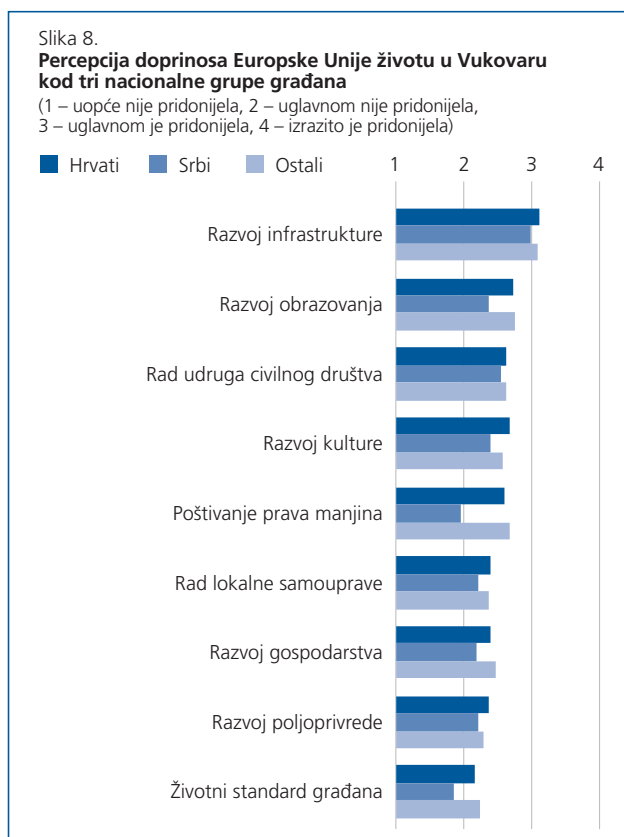
U tom smislu smo sudionicima ankete postavili pitanje da navedu, po vlastitom sjećanju, za koje su tri organizacije civilnog društva u Vukovaru čuli. Koliko je slaba vidljivost rada organizacija civilnog društva jasno govori podatak da 55.5 % sudionika nije moglo navesti niti jednu, jednu je navelo njih 15.5 %, dvije organizacije njih 9.7 % a tri ih se moglo sjetiti skromnih 19.3 % sudionika ankete. Dakle, samo 44.5 % građana Vukovara moglo se sjetiti imena barem jedne organizacije.

Ukupno gledajući sve odgovore sudionika ankete, tek je 7 organizacija čija vidljivost prelazi 2 posto. Najčešće spominjana organizacija je Mirovna udruga mladih Dunav (spominje je 15 % sudionika), zatim Europski dom Vukovar (13.4 %), PRONI Centar za socijalno podučavanje (12 %), Udruga žena Vukovar (8 %), Crveni križ (3.7 %), Udruga za osobe s intelektualnim oštećenjem „Golubica“ (3 %) i Udruga roditelja djece s poteškoćama u razvoju „Vukovarski leptirići“ (2.2 %). Sve ostale organizacije spominju se rjeđe, ponekad neprecizno ili skupno (npr. udruge branitelja, u 3 slučaja). Kako je vidljivost ovih organizacija dosta niska, poznavanje njihovoga rada, ali i uloge civilnoga sektora u Vukovaru je izrazito slabo. Takva situacija zahtijeva sinergijsko djelovanje ovih organizacija na upoznavanju i većem uključivanju lokalne zajednice u njihov rad. To, dakako, uključuje i potrebu za većom podrškom lokalnih vlasti civilnim udrugama, što je također stajalište izraženo u našoj anketi. Primjerice, 60.7 % sudionika smatra kako u Vukovaru nema mogućnosti za sudjelovanje građana u javnom životu, a 66.6 % ih smatra kako lokalna vlast ne podržava građanske inicijative. S druge strane, 66.5 % ih smatra kako organizacije civilnog društva značajno pridonose razvoju grada. Ovakav pozitivan imidž trebao bi ohrabriti udruge civilnog društva na dodatno ulaganje napora u približavanju građanima i njihovom daljnjem angažiranju, kako bi se umanjila već opisana opća apatija u gradu. Posebna preporuka bila bi ulaganje daljnjih napora u nadilaženju međunacionalne podijeljenosti, posebno stoga jer 57.2 % sudionika ankete smatra kako organizacije civilnog društva u Vukovaru imaju jasan nacionalan predznak.

JE LI VUKOVAR IMAO KORISTI OD ULASKA HRVATSKE U EUROPSKU UNIJU?

Kako je od pridruživanja Europskoj uniji prošlo više od sedam godina, zanimalo nas je percipiraju li građani Vukovara moguće učinke procesa europskih integracija na lokalnoj razini u pozitivnom ili negativnom svjetlu. U tom smislu, pitali smo ih koliko je ovaj proces pridonio različitim aspektima komunalnog života. Svoj odgovor mogli su izraziti na ljestvici od 1 do 4, pri čemu 1 znači da EU dotičnom aspektu uopće nije pridonijela, 2 da uglavnom nije pridonijela, 3 da je uglavnom pridonijela, a 4 znači da je izrazito pridonijela.

Slika 8 prikazuje kako Vukovarci općenito doživljavaju skromnim učinke pristupanja EU. Najveći doprinos EU vide u izgradnji lokalne infrastrukture, a najmanji u poboljšanju životnog standarda. Dok prva percepcija proizlazi vjerojatno iz vidljivosti rezultata mnogobrojnih infrastrukturnih europskih projekata provedenih u Vukovaru, druga počiva na očekivanjima kako će samom činjenicom ulaska u EU unaprijediti opća, te ekonomska i politička situacija u Hrvatskoj, o čemu svjedoče i naša prethodna istraživanja (npr. Blanuša, 2015). Nadalje, pomaci im se čine vidljivi ali skromni u području obrazovanja, civilnog društva i kulture, dok su za ostale aspekte Vukovarci skloni reći kako EU uglavnom nije donijela pozitivne pomake. To se odnosi kako na ekonomske osnove razvoja u gospodarstvu i poljoprivredi, tako i na političku dimenziju života u smislu poboljšanja rada lokalne samouprave i poštivanja manjinskih prava. Dakle, upravo u prethodno navedenim ključnim aspektima javnoga života koje Vukovarci vide problema-

tičnima, utjecaj EU čini im se manjkavim. Kad to dodatno promotrimo iz međunacionalne perspektive, čini se kako građani srpske nacionalnosti najmanje doživljavaju da je s EU došlo do bilo kakvog pozitivnog pomaka u gradu. Pri tome se, zajedno s Hrvatima, osjećaju najviše iznevjerenima u pogledu poboljšanja životnog standarda⁴⁶, no u odnosu na ostale nacionalne skupine najviše osjećaju kako EU nije ispunila njihova očekivanja unaprjeđenja manjinskih prava⁴⁷ i razvoja obrazovanja⁴⁸.

Iz perspektive skupina koje smo opisali kao potpuno ili uglavnom nezadovoljne i relativno zadovoljne postojećim stanjem u gradu (Slika 2), rezultati dodatno potvrđuju prethodno rečeno. Što su građani nezadovoljniji postojećim stanjem u Vukovaru, to slabijim smatraju učinak pristupanja EU u pogledu razvoja gospodarstva⁴⁹, unaprjeđenja rada lokalne samouprave⁵⁰ i poštivanja prava manjina⁵¹.

KAKO GRAĐANI VUKOVARA VIDE BUDUĆNOST?

U istraživanju smo također željeli doznati kako građani Vukovara vide doglednu budućnost grada, odnosno kako procjenjuju (na skali od 1 do 3) različite aspekte života u gradu u idućih pet godina, odnosno, hoće li u gradu biti lošije, jednako ili bolje nego sada.

„Osim građanima Vukovara, nikome nije previše stalo do grada. Visokoj politici nije cilj da se Vukovar promijeni.“

Grupa mlađih građana srpske nacionalnosti

„Državna vlast ... trebala bi učiniti puno više da Vukovar ide ka budućnosti, a ne da ide u prošlost.“

Grupa starijih građana hrvatske nacionalnosti

Općenito, uzevši u obzir sve sudionike, građani očekuju da će biti bolja ponuda sportskih sadržaja, turistička ponuda, obrazovanje i ponuda kulturnih sadržaja. Očekuju i da će donekle bolji biti odnosi Hrvata i Srba, premda je procjena tek nešto malo viša od 2, te tako bliža točki koja označava očekivanje više-manje jednake situacije kao i danas. No, građani ne očekuju promjene (procjene vrlo blizu 2) u gradu u pogledu sigurnosti života u gradu, odnosa državne vlasti prema Vukovaru, kvalitete lokalne vlasti, gospodarske situacije i prihoda građana, te životnih prilika za mlade.

⁴⁶ $F = 7.34$, $df = 2$, 368; $p < .01$; $M = 2.05$ ($SD = 0.78$), $M_H = 2.16$ ($SD = 0.81$), $M_S = 1.86$ ($SD = 0.72$), $M_O = 2.24$ ($SD = 0.76$).

⁴⁷ $F = 25.80$, $df = 2$, 368; $p < .01$; $M = 2.37$ ($SD = 0.91$), $M_H = 2.62$ ($SD = 0.91$), $M_S = 1.98$ ($SD = 0.79$), $M_O = 2.67$ ($SD = 0.82$).

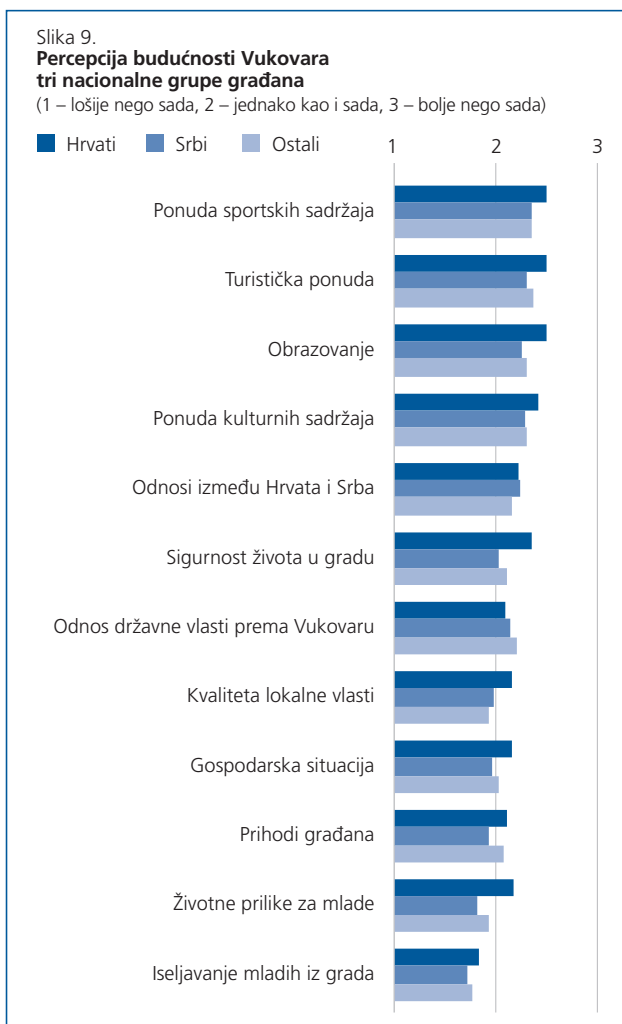
⁴⁸ $F = 9.22$, $df = 2$, 368; $p < .01$; $M = 2.60$ ($SD = 0.83$), $M_H = 2.74$ ($SD = 0.84$), $M_S = 2.38$ ($SD = 0.79$), $M_O = 2.82$ ($SD = 0.77$).

⁴⁹ $F = 4.21$, $df = 2$, 368; $p < .02$; $M = 2.33$ ($SD = 0.80$); $M_{pn} = 2.17$ ($SD = 0.86$), $M_{un} = 2.40$ ($SD = 0.75$), $M_{rz} = 2.46$ ($SD = 0.77$).

⁵⁰ $F = 5.17$, $df = 2$, 368; $p < .01$; $M = 2.34$ ($SD = 0.82$); $M_{pn} = 2.17$ ($SD = 0.86$), $M_{un} = 2.47$ ($SD = 0.77$), $M_{rz} = 2.35$ ($SD = 0.81$).

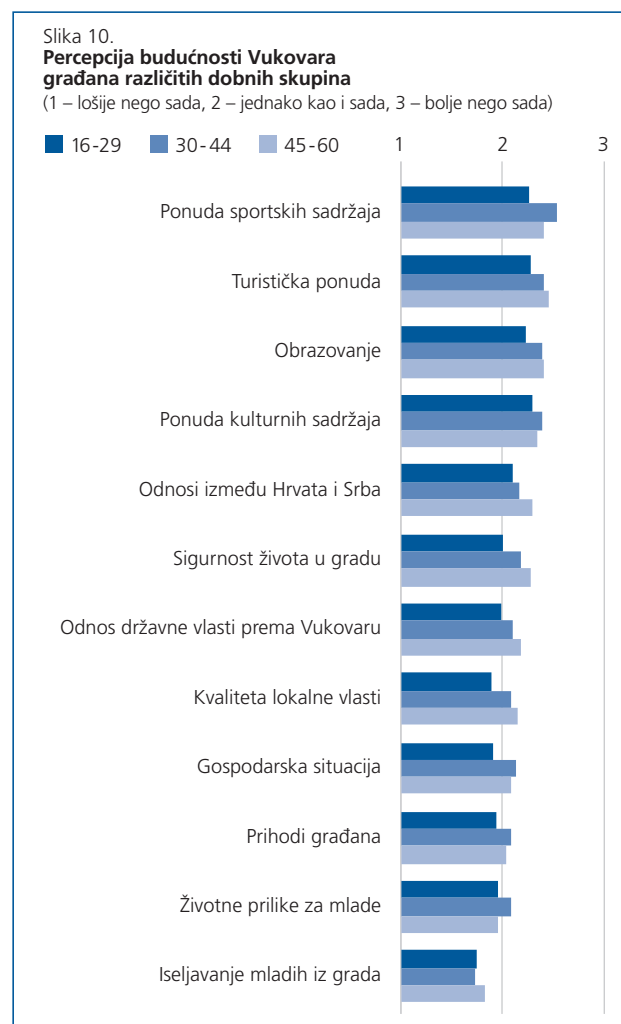
⁵¹ $F = 3.64$, $df = 2$, 368; $p < .03$; $M = 2.37$ ($SD = 0.91$); $M_{pn} = 2.21$ ($SD = 0.99$), $M_{un} = 2.46$ ($SD = 0.82$), $M_{rz} = 2.49$ ($SD = 0.91$).

Najniže je očekivanje u pogledu iseljavanja mladih iz grada, što je jedina procjena ispod 2. Podsjećamo da je iseljavanje mladih i u prepoznavanju problema istaknuto kao najveći problem, te se čini da građani Vukovara ne vide da će se situacija u tom pogledu u dogledno vrijeme poboljšati. Razlike u očekivanjima između nacionalnih grupa prikazane su na Slici 9, a one su značajne na 4 od 12 dimenzija i uvijek između Hrvata i Srba, dok se rezultati ostalih manjina smještaju između.

dimenzije turističke ponude⁵⁴, a procjene Hrvata su nešto optimističnije od procjene Srba - boljitak očekuje 56.5 % Hrvata, 34.7 % Srba i 54.1 % ostalih). Razlike nalazimo i u pogledu procjene budućnosti obrazovanja⁵⁵, pri čemu su ponovo procjene Hrvata nešto malo optimističnije od Srba - boljitak očekuje 57 % Hrvata, 36.2 % Srba i 37.8 % ostalih).

Budući da je riječ o percepciji budućnosti, zanimalo nas je kako građani različitih dobnih skupina vide ove različite

Nalaze razlika u procjenama potkrepljujemo i ilustrativnim postotkom odgovora. I Hrvati i Srbi procjenjuju da će životne prilike za mlade u idućih pet godina ostati podjednake kao i danas⁵², ali su Srbi u tom pogledu nešto pesimističniji (boljitak očekuje 40.6 % Hrvata, 21.6 % Srba i 27.8 % ostalih). Procjena sigurnosti života u gradu se također razlikuje⁵³, te kod Hrvata pokazuje tek nešto malo optimističniju procjenu od Srba (i drugih), ali bazično građani ne očekuju bitnije promjene (boljitak očekuje 46.2 % Hrvata, 24.2 % Srba i 27 % ostalih). Sličan obrazac razlika nalazimo i na procjeni

aspekte. Ovi su rezultati prikazani na Slici 10. Iz nje je vidljivo da građani svih dobnih skupina imaju mala očekivanja od budućnosti i da procjenjuju da će stvari uglavnom ostati iste. Razlike koje postoje su u procjeni ponude sportskih sadržaja⁵⁶, gdje su mlađi pesimističniji od starijih, te boljitak očekuje 43.3 % mladih prema 58.4 % onih srednje dobi i 48.5 % starijih. Dobne se skupine razlikuju i u procjeni očekivanja u pogledu sigurnosti života u gradu⁵⁷, pri čemu su,

52 $F = 9.00, df = 2, 368; p < 0.01; M = 2.00 (SD = 0.80); M_H = 2.17 (SD = 0.78), M_S = 1.81 (SD = 0.77), M_O = 1.92 (SD = 0.81).$

53 $F = 8.52, df = 2, 368; p < 0.01; M = 2.19 (SD = 0.70); M_H = 2.34 (SD = 0.64), M_S = 2.03 (SD = 0.68), M_O = 2.10 (SD = 0.67).$

54 $F = 3.75, df = 2, 368; p < 0.05; M = 2.40 (SD = 0.64); M_H = 2.49 (SD = 0.63), M_S = 2.30 (SD = 0.62), M_O = 2.37 (SD = 0.73).$

55 $F = 6.05, df = 2, 368; p < 0.01; M = 2.37 (SD = 0.65); M_H = 2.49 (SD = 0.65), M_S = 2.25 (SD = 0.65), M_O = 2.30 (SD = 0.59).$

56 $F = 4.45, df = 2, 368; p < .05; M = 2.42 (SD = 0.64); M_{mladi} = 2.27 (SD = 0.91), M_{srednji} = 2.54 (SD = 0.84), M_{stariji} = 2.42 (SD = 0.84).$

57 $F = 4.97, df = 2, 368; p < .01; M = 2.19 (SD = 0.70); M_{mladi} = 2.01 (SD = 0.75), M_{srednji} = 2.18 (SD = 0.64), M_{stariji} = 2.29 (SD = 0.69).$

premda nitko ne očekuje da će se što promijeniti u odnosu na današnju situaciju, najmlađi u tom pogledu pesimističniji od najstarijih (boljitak očekuje 28.6 % mladih, 31 % onih srednje dobi i 42.6 % starijih). Konačno, razlike bilježimo i u očekivanju kvalitete lokalne vlasti u budućnosti⁵⁸, pri čemu mladi ponovo imaju pesimističniji pogled od onih najstarijih (boljitak očekuje 19.8 % mladih, 26.5 % onih srednje dobi i 34.9 % starijih).

Dakle, kada razlike među dobnih skupinama postoje, pokazuje se da su očekivanja mladih od budućnosti pesimističnija od očekivanja onih starijih, što razvojno ne očekujemo, ali je u skladu s prethodno navedenim rezultatima prema kojima mladi vide problem iseljavanja većim od ostalih dobnih skupina. Drugim riječima, pesimistična slika budućnosti predstavlja motivacijsku osnovu da se razmišlja i o odlasku, premda odlazak mladi (i drugi) jasno prepoznaju kao problem. Čini se da je posrijedi zatvoreni krug koji traži jasnu promjenu općih javnih politika, a posebno onih usmjerenih na mlade.

„Vidim Vukovar iz daljine za pet godina. ... Mislim da će ostati sve isto, da je to premalo vremena. Neće se stvoriti neka osoba koje će se boriti protiv toga i za nešto bolje se izboriti.“

Grupa mladih građana srpske nacionalnosti

„Vjerujem da se grad može i hoće promijenit, ali je trenutno stanje zabrinjavajuće. Trenutno se ne vidim ovdje, ali se nadam da će doći neko novo lice i da će nas izvući iz svega.“

Grupa starijih građana hrvatske nacionalnosti

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Stavovi građana Vukovara proizašli iz ovog istraživanja jasno ukazuju na nezadovoljstvo postojećim stanjem stvari u gradu velike većine njegovih stanovnika. To nezadovoljstvo izraženo je kroz kritiku neodgovornosti lokalne vlasti i njene pristranosti ponajprije u nacionalnom smislu, što prvenstveno građani srpske nacionalnosti osjećaju na vlastitoj koži, ali percipira i značajan broj Hrvata i ostalih nacionalnih manjina. Međutim, pristranost lokalne vlasti građani vide i u klijentelističkim i koruptivnim praksama koje proizvode neravnopravnost. Također percipiraju nebrigu lokalne vlasti za opće dobro grada i njegovih stanovnika, kao i njenu neodgovornost u raspolaganju javnim dobrima. Shodno tome, velika većina građana želi promjenu takvih praksi, lokalnu vlast otvorenu prema svim građanima te snažniju građansku participaciju u političkim procesima.

Među građanima Vukovara, a posebice Srbima, dominira snažan doživljaj kako u javnosti prevladava negativna slika o Vukovaru, koja uključuje napete međunacionalne odnose i sukobe te opterećenost posljedicama rata, što i sami

doživljavaju kao značajan problem lokalne zajednice. Čini se kako ovakvo selektivno prikazivanje Vukovara izaziva veliko nezadovoljstvo građana, posebice stoga jer se osjećaju zarobljenima ne samo lokalnom nego i nacionalnom politikom, prema čijim institucijama osjećaju golemo nepovjerenje.

Više od 80 % sudionika našeg istraživanja je potpuno ili uglavnom nezadovoljno postojećim stanjem i želi promjenu, a velika većina ih je spremna na prevladavanje prošlosti i međunacionalno pomirenje. U tom smislu, od dva opća uvjeta za političku mobilizaciju, želje da se nešto učini i percepcije da se to može učiniti (Šiber, 1998), prvi je svakako zadovoljen. Čini nam se kako je pravi čas da se ove dvije želje politički artikuliraju i jasno zastupaju. U protivnom, Vukovar će i dalje biti grad koji odumire zarobljen politikom.

Pri tome valja računati i na otpore, kako postojeće garniture na vlasti, tako i onih građana hrvatske nacionalnosti koji su se usidri u normalizirani doživljaj povlaštenosti, shvaćen kao „pravo“ i poduprt ratnom pripoviješću o stradanju isključivo vlastitog naroda, što je temelj za reprodukciju međunacionalne podjele u budućnosti. Za osporavanje ovakvih nedemokratskih stavova potrebno je daljnje proučavanje ove skupine. Ono bi trebalo utvrditi s jedne strane, kolikom preprekom za pomirenje sa Srbima doživljavaju problem nestalih u ratu, koliko je to izraz izravne obiteljske traume te koji bi načini prevladavanja ovog prijevora bili primjereni. S druge strane, trebalo bi utvrditi kakvim se narativima koriste pripadnici ove skupine kako bi opravdali vlastito nepovjerenje prema Srbima, koliko su to narativi proizvedeni na lokalnoj ili nacionalnoj razini, uključuju li i šire ideološke tvorbe desnog političkog spektra te kojim se opravdanjima koriste kada tvrde kako diskriminacije uglavnom nema.

Rezultati ispitivanja *povjerenja* pokazuju da građani Vukovara vjeruju ponajprije ljudima s kojima imaju bliske kontakte, poput susjeda i prijatelja. Visoko je i opće povjerenje, koje se pokazuje u visokim procjenama povjerenja u ljude općenito, kao i vukovarske Hrvate općenito, pripadnike drugih nacionalnih manjina i vukovarske Srbe općenito. Ovo je važan rezultat jer upućuje da unatoč ratnim iskustvima i vrlo sporom poslijeratnom oporavku zajednice i međunacionalnih veza građani imaju općenito povjerenja. To je važan element socijalnog kapitala na temelju kojeg je moguće izgrađivati funkcionalnu zajednicu. Također je važno istaknuti da kada je riječ o institucijama ili njihovim predstavnicima građani najviše vjeruju nastavnicima u školama, privatnim poduzetnicima i obrtnicima, a potom udrugama civilnog društva i lokalnoj policiji. Međutim, građani Vukovara općenito ne vjeruju institucijama vlasti, niti lokalnoj niti nacionalnoj, što govori o visokoj razini otuđenosti od vlasti i politike. Stoga je veliko pitanje može li vlast s ovim razinama povjerenja očekivati motiviranu suradnju građana. To potvrđuje i analiza stavova, posebno onih koji upućuju na percepciju lokalne vlasti kao neodgovorne i nacionalno pristrane, te na želju građana da se lokalne politike koje smatraju lošima promjene. Stoga zaključujemo da Vukovaru ozbiljno nedostaje vodstvo na lokalnoj razini,

58 $F = 3.67$, $df = 2, 368$; $p < .05$; $M = 2.07$ ($SD = 0.71$); $M_{mladi} = 1.90$ ($SD = 0.70$), $M_{srednji} = 2.08$ ($SD = 0.67$), $M_{stariji} = 2.15$ ($SD = 0.73$).

a niti na nacionalnim razinama ne postoje institucije koje im predstavljaju izvor povjerenja, pa je pred institucijama ozbiljan zadatak vraćanja povjerenja građana kako bi oni bili spremni podržati programe za koje odgovorni smatraju da bi mogli pridonijeti boljitku grada. Do sada vladajući očito nisu uspjeli uvjeriti građane da brinu o njima i njihovim potrebama, niti na lokalnoj niti na nacionalnoj razini. Vrlo je nisko povjerenje i prema medijima, pa je i to podatak koji treba uzeti u obzir kada se izvještava o Vukovaru – medijsku sliku očito treba oblikovati na drukčiji način, te izvještavati o aspektima života u gradu koje građani smatraju relevantnima i važnima za njihovu svakodnevicu, te javljanja iz Vukovara lišiti senzacionalizma i stalnog inzistiranja na temama vezanima za ratnu prošlost. Činjenica da, u usporedbi s drugim institucijama, posebno vladajućima, građani uglavnom vjeruju civilnom sektoru, otvara važan prostor za djelovanje nevladinih organizaciju u gradu. One dobro osmišljenim programima usmjerenima na stvarne i prepoznate potrebe ljudi mogu potaknuti građane da se i sami uključe i aktivnije pridonesu nužnim promjenama i boljitku zajednice.

Kada je riječ o *problemima života u gradu*, kao najveće, redom, građani prepoznaju odlazak mladih, manjak radnih mjesta, podijeljenost djece u vrtićima i školama i lošu političku atmosferu. Međutim, građani i sve druge probleme o kojima smo pitali jasno prepoznaju kao takve i ocjenjuju da su oni prisutni u određenoj mjeri ili izrazito. Jedina iznimka je percepcija diskriminacije Srba, koju vukovarski Hrvati ne vide tako, ali je i vukovarski Srbi i građani drugih nacionalnosti jasno prepoznaju. Ovo je pitanje, naglašavamo, jedino pitanje koje Hrvati vide kao samo manji problem, a drugi ga građani vide kao ipak prisutnog u određenoj mjeri. I premda i druge probleme građani različitih nacionalnosti vide ponešto različito, te su razlike u nijansama, a suglasje postoji u tome da gotovo da nema aspekta života u gradu koji građani ne doživljavaju kao problem. Poredak prepoznatih problema gotovo da pokazuje što je središnji problem (odlazak mladih), a potom se nižu razlozi zašto je to tako – nema radnih mjesta, djeca su od malena podijeljena, a politička je atmosfera u gradu loša. Dalje se nadovezuju i drugi problemi poput opće nacionalne podijeljenosti, korupcije, pasivnih građana itd. Važno je također naglasiti da ako i postoje (manje) nacionalne razlike u percepciji intenziteta problema, razlike među generacijama gotovo da nema – i mladi i oni stariji prepoznaju neuralgične točke života u Vukovaru. Tako poredak problema odmah nudi i redosljed kojim se problemi trebaju rješavati – prije svega lokalna, ali i nacionalna vlast mora ponuditi mladim ljudima razlog ostanka u Vukovaru (i čitavoj županiji) – inzistiranje na slijepom i nekritičnom patriotizmu, te ustrajanje na politikama razlika među građanima očito to nije. Dapače, to su izvori razloga odlaska, jer se mladi ne prepoznaju u zajednici koja živi podijeljena, osiromašena, zarobljena lošim politikama i koja ne pruža nadu da će u dogledno vrijeme biti drukčije.

Pitanje *obrazovanja u Vukovaru* izdvaja se kao poseban problem i budući je velik i nužan izazov lokalnih i nacionalnih politika. Inzistiranje na samo jednom modelu obrazovanja koji podrazumijeva da su djeca i mladi trajno podijeljeni u nastavama na dva jezika, koja je podjela suštinski etnička,

pripada politikama prošlog vremena koje nisu osuvremenjene, ne uzima u obzir stvarne i raznolike potrebe sve djece i, konačno, ne uzima u obzir prirodu Vukovara kao zajednice, njegovu povijest i kontinuitet multikulturalnosti, te činjenicu da podjela na samo Hrvate i Srbe ne odražava etničku raznolikost ni zbilju Vukovara. Rezultati istraživanja pokazuju da su građani Vukovara spremni za nove i drukčije obrazovne politike, jer iskazuju svoju podršku različitim modelima školovanja, te pokazuju najveće međusobno suglasje za model B, koji pretpostavlja da su djeca u razredima zajedno, ali da se nacionalne grupe predmeta uče na materinskim jezicima. Osim toga, izražavaju žaljenje što u gradu nije otvorena *Interkulturalna škola Dunav*, te jasno prepoznaju multikulturalnost Vukovara i podržavaju obilježavanje vjerskih blagdana u školama različitih vjerskih grupa. Sadašnja organizacija obrazovanja i daljnje inzistiranje da (jedino i isključivo) tako i ostane, osim što ne omogućuje djeci da dođu u kontakt jedna s drugima u okruženju koje im je prirodno – u školi, jasno se protivi i volji građana. Da građani doista žele promjene u obrazovanju pokazuje i iskazano žaljenje što *Interkulturalna škola Dunav* nije u gradu dobila priliku, a građani također podupiru i obilježavanje blagdana drugih vjerskih zajednica u školama, što još uvijek nije zajednička praksa, te također pridonosi ustrajavanju na (hrvatsko-srpskim) podjelama.

Osim jasnog prepoznavanja problema, građani Vukovara vide i neke *prednosti života u gradu*. Činjenica da građani kao prednost grada jasno vide da Vukovar, premda mali grad, ima puno potencijala s jedne strane i njegov slabi razvoj s druge strane, ponovo zorno pokazuju nesuglasje između potreba i želja građana i onoga što odgovorne politike građanima omogućuju. Nadalje, kao prednosti života u gradu građani vide njegov geografski smještaj i dobru povezanost s drugima, veličinu koja omogućava da se svi međusobno poznaju (a što zaista može biti prednost u izgradnji međusobno povezane i funkcionalne zajednice), te razvoj veleučilišta. I druge se značajke, poput kulturne raznolikosti, dobro razvijenog sportskog života, mogućnosti za udoban obiteljski život, te raznolikost kulturnih sadržaja prepoznaju kao prednosti, ali nešto manje nego prethodno navedene. Valja naglasiti da su i na procjenama prednosti života u gradu, kao i na procjenama drugih aspekata ankete, ponovo najveće razlike između Hrvata i Srba, pri čemu te prednosti povoljnije procjenjuju Hrvati nego Srbi. Ta je razlika najizrazitija u percepciji grada kao mjesta u kojem se njeguju prava nacionalnih manjina – Hrvati ga vide takvim, pripadnici drugih nacionalnih manjina nešto manje, a Srbi u najmanjoj mjeri. Prema tome, premda svi građani jasno prepoznaju prednosti grada, ipak te prednosti najvišima procjenjuju vukovarski Hrvati, pa je važno politike u gradu učiniti uključivijima i napraviti dodatni napor, kako bi svi građani mogli zaista koristiti (a onda i jasnije prepoznati) prednosti vukovarskog urbanog života.

Učinke pristupanja Hrvatske EU Vukovarci općenito smatraju preskromnim i nedostatnim, osim u pogledu izgradnje lokalne infrastrukture. Čini se kako je u njihovim očima EU apstraktna i miljama daleka zajednica od koje su očekivali puno više, posebice zbog lošeg životnog standarda, te raširenog doživljaja zarobljenosti nedemokratskom politikom i

neprevladanom prošlosti. Građani srpske nacionalnosti to naročito ističu u pogledu zaštite i unaprjeđenja manjinskih prava i razvoja obrazovanja, što vide kao poluge unaprjeđenja vlastitog lošeg položaja i poboljšanja prilika za mlade generacije. U tom smislu, potrebno je usmjeriti napore na povećanje prisutnosti i vidljivosti EU i njenih učinaka na lokalnoj razini, promoviranje njenih vrijednosti, kao i osposobljavanje civilnog društva za veću iskoristivost različitih europskih fondova, ali i suradnje s institucijama EU.

U rješavanju lokalnih problema grada i snažnijem poticanju građanskog aktivizma puno veću ulogu trebale bi odigrati organizacije civilnog društva, za što postoje dobri temelji jer im građani Vukovara načelno uglavnom vjeruju. Međutim, nasuprot takvom pozitivnom potencijalu, njihova vidljivost je izrazito niska. Takva situacija može se prevladati njihovim sinergijskim djelovanjem i osnaživanjem vlastite pozicije posrednika između interesa i vrijednosti građana i lokalne vlasti, koja, kao prvi korak, zahtijeva dugotrajno podizanje svijesti lokalnog stanovništva o ulozi civilnog sektora i osmišljavanje projekata i obrazovnih programa koji će privući i zahvatiti veći broj građana.

Konačno, kako građani vide *budućnost grada u perspektivi od idućih pet godina*? Ukratko – ne optimistično i ne s vjehom da će biti bolje nego danas. Općenito, građani Vukovara

očekuju da će biti bolja ponuda sportskih sadržaja, turistička ponuda, obrazovanje i ponuda kulturnih sadržaja, a donekle i odnosi Hrvata i Srba, dok za druge aspekte, poput sigurnosti, odnosa državne vlasti prema gradu, kvalitete lokalne vlasti, gospodarske situacije i prihoda građana sudionici ne očekuju pomake u odnosu na današnju situaciju. Očekivanja u pogledu životnih prilika za mlade i zaustavljanja iseljavanja su još niža. Nacionalne razlike i ovdje postoje, ali su male i na svega četiri procjene, pa se čini opravdanim zaključiti da su prilike u Vukovaru takve ili ih građani barem takvima vide, da u petogodišnjoj perspektivi građani ne misle da će biti bitno bolje, svakako ne kada je o egzistencijalnim pitanjima riječ. Ono, međutim, što ističemo, nisu toliko nacionalno različita očekivanja od budućnosti nego generacijska – mladi su ti koji su pesimističniji kada dobne razlike postoje, pa i ovaj nalaz pokazuje da se javne politike nužno i odmah moraju usmjeriti na mlade i osiguravanje uvjeta u zajednici za njihov ostanak i životnu perspektivu. To je ujedno i pravac djelovanja za organizacije civilnog društva, koje uključivanjem i osposobljavanjem mladih ljudi mogu pridonijeti njihovom osnaživanju i aktiviranju potencijala generacije koja može potaknuti i iznijeti potrebne promjene u zajednici.

LITERATURA

- Alexander, J. C. (2004). Toward a theory of cultural trauma. U J. C. Alexander, R. Eyerman, B. Giesen, N. J. Semelser i P. Sztompka (Ur.) *Cultural trauma and collective identity* (str. 1-30). University of California Press.
- Blanuša, N. (2015). Croatia between the "return" to Europe and the "remaining" in the Balkans. U P. Maldini i D. Pauković (Ur.) *Croatia and the European Union* (str. 62-92). Ashgate.
- Caruth, C. i Lizek, S. (2004). Occasions of trauma and testimony: Witnessing, memory, and responsibility. U J. Wolfreys (Ur.) *Occasional deconstructions* (str. 161-188). State University of New York Press.
- Ciglenečki, D. (2020, 18. studeni). *Kako Vukovar živi danas? I Hrvati i Srbi kažu da se neki napredak vidi, ali i da je zajedništvo – prazna priča*. <https://www.novolist.hr/novosti/hrvatska/kako-vukovar-zivi-danas-i-hrvati-i-srbi-kazu-da-se-neki-napredak-vidi-ali-i-da-je-zajednistvo-prazna-prica/>
- Čorkalo Biruški, D. i Ajduković, D. (2007). Separate schools – divided community: The role of school in post-war social reconstruction. *Review of Psychology*, 14(2), 93-108. <https://hrcak.srce.hr/25575>
- Čorkalo Biruški, D. i Ajduković, D. (2009). Od dekonstrukcije do rekonstrukcije traumatizirane zajednice: primjer Vukovara. *Revija za socijalnu politiku*, 16(1), 1-24. <https://hrcak.srce.hr/35161>
- Čorkalo Biruški, D. i Ajduković, D. (2012). Škola kao prostor socijalne integracije djece i mladih u Vukovaru. Friedrich Ebert Stiftung.
- Čorkalo Biruški, D., Jelić, M., Pavin Ivanec, T., Pehar, L., Uzelac, E., Rebernjak, B. i Kapović, I. (2019). *Obrazovanje nacionalnih manjina i međuetnički stavovi u Hrvatskoj: Stanje, izazovi, perspektive*. Friedrich Ebert Stiftung.
- Čorkalo Biruški, D., Jelić, M., Kapović, I., Baketa, N., Bovan, K., Dumančić, F., Kovačić, M., Tomić, I., Tonković, M. i Uzelac, E. (2020). *Preživjeti i živjeti: Hrvatsko društvo u vrijeme koronakrize/To survive and live: Croatian society during the corona crisis*. Friedrich Ebert Stiftung.
- Jelić, M., Čorkalo Biruški, D. i Rebernjak, B. (2020). If school walls could talk: A mixed-method study of physical space marking in promoting multiculturalism. *Current Psychology*, 1-15. <https://doi.org/10.1007/s12144-020-01087-3>
- Skoko, B. i Bagić, D. (2007.) Image Vukovara u hrvatskoj javnosti – 15 godina nakon stradanja. U D. Živić i I. Žebec (Ur.) *Vukovar - hrvatska baština i perspektive razvoja*. (str. 167-181). Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- Šiber, I. (1998). *Osnove političke psihologije*. Zagreb: Politička kultura.
- Maroević, A. (2019). *Podijeljene zajednice i obrazovanje: Studija slučaja Interkulturalne škole Dunav u Vukovaru*. [Neobjavljeni diplomski rad]. Odsjek za sociologiju i Odsjek za pedagogiju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- Matić, R. (2016). Vukovar i Hrvatska između ratnog i poratnog razaranja. U D. Živić, S. Špoljar Vržina, I. Žebec Šilj i V. Mihaljević (Ur.). Što je Vukovar Hrvatskoj i Europi? (str. 41-50). Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- Žanić, M. (2008). Konstrukcija poslijeratnog prostora - simbolička izgradnja Vukovara. *Polemos*, 11(22), 29-50. <https://hrcak.srce.hr/41744>
- Žanić, M., Miletić, G. M. i Bendra, I. (2019). Kvaliteta života mladih iz Vukovarsko-srijemske županije u uvjetima suvremene demografske krize. *Socijalna ekologija*, 28(3), 187-210. <https://doi.org/10.17234/SocE-kol.28.3.1>

Dodatak 1.

Odabrane tvrdnje za pet ljestvica stavova

Doživljaj neodgovornosti i pristranosti lokalne vlasti	Negativna slika javnosti o Vukovaru	Spremnost na prevladavanje ratne prošlosti i pomirenje	Želja za promjenom (postojećih) lokalnih politika	Percepcija nacionalne podijeljenosti u gradu	
Faktorsko zasićenje	Faktorsko zasićenje	Faktorsko zasićenje	Faktorsko zasićenje	Faktorsko zasićenje	
Lokalna vlast nema jasnu strategiju razvoja grada.	Ljudi iz drugih dijelova Hrvatske doživljavaju Vukovar kao da je još uvijek u ratnom razdoblju.	Gradani srpske nacionalnosti su spremni sudjelovati u koloni sjećanja.	Politika ustrajava na podijeljenom školovanju; to nije želja djece i roditelja.	Međunacionalni sukobi među mladima u gradu su česti.	
.776	.722	.603	.541	.541	
Lokalni političari rade za dobrobit svih građana.	Mediji predstavljaju Vukovar kao ratnu zonu i grad prošlosti.	Pijetet zaslužuje svaka žrtva bez obzira na nacionalnost.	Gradani trebaju aktivno sudjelovati u političkim procesima.	Državna vlast se sjeti Vukovara samo kada se obilježavaju značajni datumi iz rata.	
-.744	.704	.563	.468	.491	
Lokalna vlast svojim radom nastoji zadržati ljude u Vukovaru.	Izvištavanje o Vukovaru usmjereno je na međunacionalne probleme.	Za Vukovar je važno da na vlast dodu političari koji nisu opterećeni prošlošću.	Stariji ustrajavaju na međunacionalnim podjelama, mladi ne.	U Vukovaru je sve nacionalno podijeljeno.	
-.719	.649	.478	.399	.485	
Lokalna vlast ne ulaže novac u projekte korisne svim građanima.	Ljudi iz drugih dijelova Hrvatske imaju negativnu sliku o Vukovaru.	Organizacije civilnog društva značajno pridonose razvoju grada.	Mladi žele promijeniti stanje u gradu, ali ih stariji i politika sputavaju.	Organizacije civilnog društva iz Vukovara imaju jasan nacionalni predznak.	
.702	.630	.435	.365	.479	
Lokalna vlast ne upravlja dobro proračunom.	Ljudi iz drugih dijelova Hrvatske sažalijevaju Vukovarce.	Vukovar je multikulturni grad, pa bi bilo važno da se u školama primjereno obilježavaju različiti blagdani (npr. i katolički i pravoslavni Božić i Uskrs i slično).		U Vukovaru obični građani hrvatske i srpske nacionalnosti dobro surađuju i žive zajedno.	
.625	.546	.432		-.443	
Lokalna vlast troši previše novca na spomenike.	Država mijenja odnos prema Vukovaru sukladno svojim trenutnim političkim interesima a ne sukladno potrebama.	Obični građani žele da se prestane stalno govoriti o prošlosti.			
.586	.514	.418			
Lokalna politika podržava nacionalne podjele u gradu, jer im to odgovara.	Država je obnovila zgrade i ceste, ali je malo učinila na pomirenju.	Državna vlast se treba odlučnije zauzeti za ostvarivanje prava manjina u Vukovaru.			
.558	.383	.398			
Lokalna vlast ne podržava građanske inicijative.		Politika pomirbe sadašnje Vlade donijet će boljitak i Vukovaru.			
.556		.356			
U Vukovaru se ne može dobiti posao ako nemaš političku vezu.					
.545					
Lokalni političari štite samo interese ratnih stradalnika.					
.515					
U Vukovaru nema mogućnosti za sudjelovanje građana u javnom životu.					
.498					
Obilježavanje ratnih obljetnica unosi nemir u zajednicu.					
.440					
Većina ljudi u gradu misli da građani ne mogu ništa promijeniti.					
.425					
Politička klima je glavni razlog iseljavanja mladih.					
.370					
% objašnjene varijance	22.70 %	6.10 %	5.32 %	4.37 %	4.12 %
KMO = 0,887; Metoda ekstrakcije: analiza glavnih komponenata; Metoda rotacije: direct oblimin					
Interna konzistencija ljestvice (α)	.886	.762	.678	.479	.540

O AUTORIMA

Dinka Čorkalo Biruški, redovna profesorica socijalne psihologije u trajnom zvanju na Odsjeku za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Bavi se pitanjima društvenog oporavka zajednica nakon sukoba i, posebno, ulogom škole u socijalnoj integraciji djece i mladih.

Nebojša Blanuša, izvanredni profesor političke psihologije na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Sudjelovao u više međunarodnih i domaćih istraživačkih projekata. Područja znanstvenog interesa: nacionalizam, kulturalna trauma, politike pamćenja, populizam, teorije zavjera, teorijska psihoanaliza itd.

Iva Kapović, asistentica na Katedri za socijalnu psihologiju, Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Područja istraživačkog interesa su joj međugrupni odnosi.

IMPRESUM

Izdavač:
Friedrich-Ebert-Stiftung,
Regionalni ured za Hrvatsku i Sloveniju,
Praška 8 | HR 10000 Zagreb | Croatia

Za izdavača: Türkan Karakurt,
tuerkan.karakurt@fes.hr

www.fes.hr

Komercijalna upotreba svih medija koje izdaje Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) nije dopuštena bez prethodne suglasnosti FES-a.

GRAD ZAROBLJEN POLITIKOM

Kako građani Vukovara vide svoj grad danas?

U prosincu 2020. godine provedeno je istraživanje stavova građana o životu u Vukovaru danas, prvo u nekoliko fokusnih grupa, a zatim anketom na uzorku od 372 građana Vukovara.

Ispitani su *stavovi prema različitim aspektima života u gradu* (stav prema lokalnoj vlasti, percepcija odnosa opće javnosti prema Vukovaru, stav prema međunacionalnom pomirenju, stav prema postojećim lokalnim politikama i doživljaj nacionalne podijeljenosti grada), *stupanj povjerenja u različite pojedince, grupe ljudi i institucije, percepcija prisutnosti pojedinih problema u gradu i prednosti*

života u Vukovaru, stav o tome koliko je ulazak Hrvatske u EU pridonio različitim aspektima života u gradu, te percepcija budućnosti grada u idućih pet godina.

Rezultati pokazuju da građani Vukovara svoju sadašnjicu doživljavaju složenom, bremenitom problemima i izazovima, te smatraju da niti lokalna niti državna vlast ne nude rješenja za njihove probleme. Ne vide također niti da je priključivanje Europskoj uniji bitnije pridonijelo rješavanju ključnih pitanja. Najistaknutiji su problemi iseljavanja mladih, nedostatak radnih mjesta, podijeljenost djece u vrtićima i školama i loša politička atmosfera u

gradu, a građani ne vide da će se što bitnije promijeniti u bliskoj budućnosti. Premda građani jasno prepoznaju prednosti i potencijale Vukovara, ne misle da se grad može razvijati uz sadašnju lokalnu i državnu politiku, koja je više usmjerena na sliku Vukovara kao simbola ratne prošlosti, nego kao grada budućnosti. Iskazano povjerenje u organizacije civilnog društva otvara prostor za aktivnije angažiranje samih građana i oblikovanje programa i aktivnosti usmjerenih na zadovoljavanje stvarnih potreba i interesa građana, izgradnju funkcionalne zajednice i bolji život svih ljudi.

Daljnje informacije o ovoj temi možete dobiti na:

www.fes.hr